૪૦૪૬

છપાવનાર

શા. પુરૂષોત્તમ ગીગાભાઈની કુંપની.

ભાવનગર.

ઉદેપુરના રાણા પ્રતાપસીંહજી નાટક.

અમદાવાદ.

"એંગ્લો વર્નાક્યુલર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ" માં છાપ્યું.

કીંમત ચાર આના.

મલુ—એ શું બોલે આ બાપજી રાણાનું કટમ તે અમારા પરમેહર.

(રાગ અરજણીઆનો.)

મલુ જાણો મનનો બાપા આ મલુ જાણો મનનો;
રે રાણાજી વસન તમારૂં નહીં વીસારૂં રે પરતાપજી;
સમખાઉં ખોડીઆરના રાણા સમ ખાઉં ખોડીઆરના;
અરે તેને પુજું હું પરમેહર જાણીરે. પરતાપજી.
ભીલ તણીતો ભામની રાણારે ભીલ તણીતો ભામની;
રે રાણાજી હેવા કરહે બહુ હારીરે. પરતાપજી.
ફળને ફુલો આણીને રાણારે ફળને ફુલો આણીરે;
રે રાણાજી ભોજન કરહું બહુ ભારીરે. પરતાપજી.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ હળદીઘાટનું મેદાન.

પાત્રો—પ્રતાપસિંહ, રામસિંહ, ભામાશા આદી.

પ્રતાપ— **(રાગ ક્ષત્રી કલંકનો.)**

રે શીશોદીઆ સઉ શુર, સુણોને તમે વાત મારીરે;
ખરા ક્ષત્રી તણા તમે સુત, રહ્યા ધણી ધીર ધારીરે;
જુઓ વડીલોનાં વિચારીને કૃત્ય. સુણોને૦
આપી પ્રાણ રાખ્યું ચિતોડનું સત્ય. રહ્યા તમે.
પોચી કીરતી આકાશ પાતાળ. સુણોને૦

કીધા શત્રુ કેરા બુરા હવાલ; રહ્યા તમે.
નથી પ્રતાપને પામવું આ રાજ. સુણોને૦
કાઢો મેવાડથી તુરકને બહાર; રહ્યા તમે.
નાંખી હામ અને પડાવો પોકાર. સુણોને૦
ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય કરે ચંડાળો આ વાર. રહ્યા તમે.

સરદારો ધન્ય હૈ તુમેરી રાજ્ય ભક્તિકુ કયું કે પુરાતન બખતસેં તુમકુ સરદારી બદલ જાગીર મીલતીથી અબ તુંમ અપની રોટી ખાકે મેરી નોકરી બજાવતે હો ઉસસેં તુંમેરી ભક્તિ કેસી હૈ સો મેં જાનતા હું,

રામસિંહ—માહારાજ એ ચિતોડકી વિજયી લક્ષ્મી તુર્ક કે હાથ જાનેકા સબબ ઉદયસિંહજી હૈ આહા, બાપા રાવળ, કુંભા, હમીર ઔર સંગ રાણાકી મેં ક્યા તારીફ કરૂં ઔર અબ હમેરા સુખકા સુર્ય ઉદય કે બાસ્તે આપકુ ઉત્પન્ન કીએ હૈ આપકી યુક્તિ, પ્રપંચ ઔર બાહુ બળકી પ્રસંશા મેરેસેં હો નહીં શકતી હૈ.

સર્વ સામંતો— (રાગ કલ્યાણ.)

રે રાણાજી શું વદો પીતા આ,
ક્ષત્રી સરવેછે વજ્ર ધારીરે. રાણાજી
છાંયા તમારીમાં સમાણા છીએ.
ચિતોડની લાજ અમને પ્યારીરે. રાણાજી
દશ હજાર આ સામંત શુરા.
ઊભા છે કરીને તૈયારીરે. રાણાજી

આત્મા અમારો આપ આધારે.
દેહ ન જાણો તમે ન્યારીરે. રાણાજી
લેએ સોગન સ્વામી અમારા,
મંજુર છે કરો તમે ધારીરે, રાણાજી

પ્રતાપ—ટેકી રજપુતો ધન હૈ તુમકુ ઓર તુમેરી રાજ્ય ભક્તિકુ તુમેરે મૃદુ વાકયો. મેરા જખમી અંતઃકરણકુ આરામ રૂપ હોતા હૈ સ્વદેશાભિમાન બાસ્તે તુમેરી તારી ફ મેરેસે હો નહીં શકતી હૈ દેખો જોધપુર, જેપુર, બું-દીકોટા આદી કે સબળ રાજન બાદશાહકે સંગે હોગયે ઓર રાજ્ય સુખ લેતે હૈ ઊસસેં તુમ ઉલટ હોકે કુળ લાજ ખાતર મરનેકુ તૈયાર હોગએ હો. ધન્ય હૈ ધન્ય હૈ શુરવીર રજપુતો ધન્ય હૈ તુમકુ.

રામસિંહ—રાણાજીકા જય, મેવાડકા જય માહા-રાજ અબ એસા હમ જોસબંધ ભાષન સબ સુનતેહી શુરમેં કંપાયમાન હોતે હૈ ઓર હમેરે અંતઃકરણ લડનેકુ અધીરે હૈ બાસ્તે દુસ્મન સીતાબીસેં બતાઓ અબ અબ દુસરા હમ સંતોષ કારક જવાબ નહીં દે શકતે હૈ.

પ્રતાપસિંહ—મંત્રીં વર મેં લડાઈમેં જાતા હું પીછે તુમ એસા બંદોબસ્ત કરોકી ફળદ્રુપ મેવાડ એક હિંસક પ્રાણી કે સ્થાન બન જાએ ઓર કુતા બીલાબી રહેને ન પાવે ઊશસેં બેપાર ખેતી બંધ હોગી જબ તુર્ક

એ દેશ છોડ કે જાયગા. બાસ્તે રૈયતકુ સખ્ત હુકમ દેના ચાઈએ.

ભામાશા—(નમનથી) આજ્ઞા માહારાજ વે સાઈ કરનાં ઉચીત હૈ.

પ્રતાપસિંહ—યોધાઓ દેખો બાદશાહી લશ્કર આતે હૈ બોલો હર હર માહાદેવ.

(રજપુતો હર હર માહાદેવ તે સામે મુસલમાનો અલ્લા હો અકબર અને ત્યાં દારૂણ યુધ્ધ મચે છે.

પ્રતાસિંહ—(ઘાસની જેમ મુગલોને કાંપતા)આહા મેં ગર્વિષ્ટ માનસિંહકું ઢુંડ ઢુંડ થક ગએ પરંતુ ઉસકા પતા ન મીલા ઓ માનસિંહ આ. સામને એ પ્રતાપ તેરેકુ ભેટનેકે ખાતર આતુર હૈ (સલીમ સામું જોઈને) સલીમ તું જનાનેકી ઓરત માફીક પીંજરેમેં પડકે યુધ દેખનેકુ આયા હૈ ક્યા? દેખ એ પ્રતાપકા હાથ (ઘા કરતાં માવત પડે છે હાથી ભાગે છે.)

(રાજ છત્ર જોઈ મુસલમાનો રાણાજી પર ત્રુટી પડે છે.

રામસિંહ—(અટકાવીને) રાનાજી સ્વર્ગકા ઈંદ્રાસન લેનેકી સીતાબી મત કરો. આપકા હક મુકરર હો ગયા હૈ અબી તુમારે હાથસેં મેવાડકા ઉદ્ધાર કરનાં હૈ (સ્વગત)રાનાજીકા ઘોડાકા મુખ લડાઈમેંસે ફેરા દઉ પીછે વો લડાઈમેંસેં બહાર નીકળ જાયગે. (ઘોડાનું મોઢું ફેર-

વતાં ઘોડો પ્રતાપસિંહજીને લઈ બહાર ચાલી નીકળે છે) બસ કરો બસ કરો મુસલમાનને લડાઈ બંધ કી હૈ કયું કી સલીમકુ ઉસ્કા હાથી કેસી ખબર કહાં લે ગએ હૈ આહા રાનાજીને કેસા સામર્થ કીયાકી સલીમ જો બીન બખતર હોતે તો અભી પુરા હો ગયા થા. પરંતુ અપને બડે બડે સરદારો ઈસ્મેં મર ગએ ઉસ્કી મેવાડકુ બડી ખામી આ ગઈ.

(લડાઈ બંધ થતાં સૌસૌને ઠેકાણે જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ રસ્તો.

પાત્રો—સકતસિંહજી.

સકતસિંહજી—(સ્વગત.)મેરે પ્રિયબંધું પ્રતાપસિંહજી સહીસલામત જંગમેંસે નીકલકે એ રસ્તેપેં ગયે હૈ એસા ખબર મુજકુ મીલા હૈ ઓર મેને સુના હૈ કે ઉસ્કી પીછે મુગલ સ્વારો મારનેકી ખાતર ભેજે હૈ સો મૈ જાકે ઉસ્કી મદદ કરૂં મેરેકુ દેશમેંસે નીકાલે હૈ તો ભી કયા અપને પવીત્ર કુળકી કીર્તીકા રક્ષન કરનેવાલા ઓહી હૈ ઊસસેં સખ ઊજવળ હૈ બાસ્તે ચલ મેં જાઊં (જાયછે)

પ્રવેશ ૫ મો

સ્થળ કટજંગલ

પાત્રો—રાણો, મુગલસ્વાર પાછળથી સકતસિંહ

(એક ઝાડ નીચે પ્રતાપસિંહજી લડાઈથી થાકી સુઈ ગયો છે અને મોગલ સ્વાર તેને મારવા ઉઘાડી તરવારથી ઊભા છે)

સકતસિંહજી—(આઘો નજર કરીને) વો ઝાડ નીચે કોઈ આદમી જેસા લગતા હૈ વો બેશક પ્રતાપસિંહ હોગા અહા મુગલસ્વાર ઊસ્કી પાસ પોંચ ગએ હૈ ચલ મેં જલદી જાકે રક્ષણ કરૂં (એકદમ દોડી જઈ મુગલ સ્વારોને ધમકાવી છેટે કરે છે)

રાગ. સોરઠ ગજલ.

સકતસિંહજી—અરે ભ્રષ્ટ મોગલ માં કરો શીર ઘાવ મારા ભ્રાતને.
સુતો છે રાણો શાન્તીમાં હણી ગાત્ર દુશ્મનનાં ખરે. ટેક

મોગલ.—અરે તમે થઈ શાહના. કેમ આમ બોલો કારમાં;
શિકાર સારો કષ્ટ વેઠી મેળવ્યો છે મેવાડમાં. અરેભ્રષ્ટ.

સકતસિહ—છઊં હજી હું શાહનો મુજ ભ્રાત મરતો જોઊં હું;
હોએ કદાપી હામજો તમ બે અને હું એક છું. અરેભ્રષ્ટ.

(ધા કરતાં) અરે ચંડાળ નહીં જાનતે હો કે રાનાજી કી ચોકી કે બાસ્તે ઊસ્કા છોટાભાઈ ખડા હૈ (મુગલોપર ધા કરતાં બંને મુગલો પડી જાયછે)

પ્રતાપસિંહ—(ગડબડથી જાગીને.) એ ક્યા હૈ (જોઈને)

કોન સકતસિંહ હૈ બંધવ કીધર હૈ તેરા બદલા પકડ હથી આર ઓર તેરા બચન સત્યકર (તરવાર કાઢી ઊભો રહેછે)

સકતસિંહ (રાગ લાવણી ભરથરી ભ્રાતા વીચારીને.)

વડીલ ભ્રાતા વિચારીને, તમે ધરો હું પર રોપ.
જુઓ બદલો. (૨) મેં કર્યો મુગલપેં કોપ. વડીલ.
હું લઘુ ભ્રાત.(૨) તમે માફ કરો મુજને.
વચન ઊલંઘન કર્યું હોએ કરી રીસ ચડી મુજને. વડીલ.
નવ બળે ગ્રહ (૨)કહું ઊષ્ણુ વારીથી ભ્રાત.
ભુલ ચુક મુજ ક્ષમા કરીને ધરો શીરપર હાથ. વડીલ.
ધન્ય સુર્ય કુળ (૨) ના દીપ મણી છો આપ.
અમે અભાગી કુળ ધર્મ શું સાચવીએ સહી તાપ. વડીલ.

પ્રતાપસિંહ (રાગ. સદર.)

મૃદુ શબ્દ ભ્રાત. (૨) સુણી આનંદ મુજને થાએ.
પ્રાણ બચાવ્યો માહારો મા જણ્યો જન જગમાંહે.
નહીં મદદગાર (૨) આ અગાધ જંગલમાં.
કોણ સાયરે કરત માહારી પ્રાણ તજત પલમાં.

સકતસિંહ—(નમનથી માહારાજ અબ પધારીએ જાદા ઠેરનેસેં બેશક નુકશાન હોગા.)

પ્રતાપસિંહ—સત્ય હૈ મેં જાતાહું.

(બંને જુદા જુદા જાયછે.)

પ્રવેશ ૬ ઠ્ઠો.

સ્થળ આગળનું જંગલ.

પાત્રો—ફરીદખાં, મુગલસ્વાર, પ્રતાપસિંહજી.

ફરીદખાં—બહુત રખડપટી તોબાહ અલ્લા. એસે સીહા જંગલમેં રાનેકા ગુજારા કયું હોતા હોગા રખડ રખડકે થક ગએ લેકીન ઊસ્કા પતા નહીં મીલા.

મુ૦ સ્વાર—સાહીબ ઘોડા ફીંકતે જરા પીછેબી દેખીએ। શિકાર કરતે. અપના શિકાર ન હોજાવે પીછે ભગનેકા વખ્ત બી નહીં મીલેગા.

ફરીદખાં—અએ નાદાન કયા ફીકર હૈ ચોતર્ફ અપને સ્વાર ફીરતે હૈ કયા બોલતાહે? હમ જવામર્દ નહીં હૈ કયા? હમકુ સરદારી બાહાદુરી ફીએ બીના મીલી હોગી.

મુ૦ શ્વાર—(પાછળ જોઈને) મહીરબાન પીછે નીધાહ કરીએ. એ કોન આતાહે.

ફરીદખાં—(જોઈને) તું અંદેશા રખતા થા વો બલા આ પહુંચી.

મુ૦ સ્વાર—દેખતેહી જવામર્દી ઊડ ગઈ.

(પ્રતાપહિં પ્રવેશ કરેછે.)

પ્રતાપ—(જોઈને) ઓ વાઘમાર મીયાં ખડે રહો ખાલી પ્રતાપ પીછે કાયકુ હેરાન હોતેહો. દેખો એ પ્રતાપ તુમેરી સામને ખડા હૈ પકડ લો.

ફરીદખાં—(થરથરતાં) રા—ના—ના—ના—જી ક—ક—કબ-જ હુ—હુ—લે પ—પ—ર ધા—ધા—વ મ—મ—ત—ક—કરીએ. પપર ધાધાવ મમત કકરીએ.

પ્રતાપસિંહ—કબજ કાયકુ હો પ્રતાપ પીછે રાત દીન પડેહો ઓર કચેરીમેં બાહાદુરી બતાકે દાઢી મુંચ્છ પર હાથ ડારતેહો.

ફરીદખાં—આપ ઈસ બખત મેરી મજાક છોડકે મહીર કરો. ગુજરેલ બાતકી દરગુજર કરો. અબ મેં એ-સી બેવકુફીસેં પરહેંજ રહુંગા અબી કોન કમબખ્ત તુમે-રી પીછે આનેકા બીચાર બી કરે.

પ્રતાપ—હઠ આ રહી. શરણાગતકુ કયા મારનાં ઓરત મારીક સામને હાથ ધરતા હૈ પીછે કયા ?

ફરીદ—(નમીને) નેકનામ રાનાજી મહીર કા મીરા મન તેરી અકલકી મેં કયા તારીફ કરૂં દીલ ચાહે એસા કર અબી ભુલું તો તુજમમેં ફેર માંનીઓ!

પ્રતાપસિંહ—ચલે જાઓ અબ મુ નહીં બતાના.

(જાયછે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ રસ્તો.

પાત્રો—નાગરીક લોકો

ઘેલોશા—(રોતાં) મારા બાપલીઆ ગજબ થઇ ગયો આહાહાહા ઘરબાર મુકવાં પડયાં.

તારાચંદ—ઘેલા કાકા જુઆર છે. કેમ રૂઓછો તમારે શું દુખ છે. તમારે ઘરબાર દુનીઆણુ દીકરા દીકરી પૈસો.

* * * * * * *

ઘેલોશા—(તાંણીને) કોળી મુકી ઘરબારમાં, પુળો મુક પૈસામાં અરે રાણાજીએ દેશમાંથી નીકળી પહાડમાં વસવા હુકમ કર્યો છે ત્યાં આ સરવે સ્મૃધી મુંકી જવું પડેછે હાય હાય ત્યાં કેમ દીવસ જશે અને આંહીની મીલકતનું શું થશે તારીઆ હું તો મરી જાઉં હોં (પડી જાયછે)

તારાચંદ—મારા કાકાએએએ વાત કરતાં મરી ગયારેરેરે (થોડી વાર રહીને) લ્યો ઘેલા કાકા હવે ઊઠો બહુ વાર થઇ.

ઘેલોશા—કેવો મરી ગયો તો તારીઆ.

તારાચંદ—તે તો ઠીક પણ હવે જંગલમાં શું વેપાર કરશું રાણોજી બાદશાહને શરણ થઇ જાય તો ઠીક.

ઘેલોશા—રાણાજીનું થઇ ગયું તાળી જેવું એ તો આપણે વાણીઆ સમજીએ જોને ખાલી છોકરાં છૈયાંને લઈ ડુંગરમાં હેરાન થાયછે. બીજા રાજા કેવા બાદશાહને શરણ થઈ મજા કરે છે ના. લે હવે જાઊં છું ઉચાળાનાં ગાડાં જાય છે.

તારાચંદ—હું પણ જાઉં છું મારે પણ સરસામાન લઇ જવાની તજવીજ કરવી છે.

(બંને જણ જુદા જુદા ચાલ્યા જાયછે.)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ કટજંગલ.

પાત્રો—રાણી, અશ્રુમતી, મલીના, પાછળથી મુગલ સ્વાર અને ફરીદખાં પછી પ્રતાપ.

અશ્રુમતી—(ગુફામાંથી બહાર આવીને) કેસા બફારા અંદર સોતા જાવે ઈધર થંડી હવામાં બેશક મેરેકુ આરામ હોગા થોડી દેર ઈધર સો જાઊં. (સુએ છે.)

(ફરીદખાં તથા મુગલ સ્વારો પ્રવેશ કરે છે.)

ફરીદખાં—મેરા નામ ફરીદખાં મેરા નામ ફરીદખાં મેં રાનાજીકુ તમાસા બતાઊં સબ ચલો મેરી પીછે.

મુ૦ સ્વાર—હમેરા તો ઊંસ્કા નામ સુનતેહી હમ નીકલ જાતા હૈ

ફરીદખાં—શુકર અલ્લા કે કોઈ દીન ઉસ્કા બેટા ન હોવે.

મુ૦ સ્વાર—(સાંભળીને સાહીબ ઈધર કુચ્છ ચુંચા હોતી હૈ.

ફરીદખાં—સુભાન અલ્લા ઠીકાને પર આએ તો સહી આસ્તે કદમ.

મુ૦ સ્વાર—સાહીબ હમ ઇધર ખડે રહેતે હૈ તુંમ જાકે દેખો.

ફરીદખાં—(અશ્રુમતી સુતી છે ત્યાં જોઇને) દુસરી સ્ત્રી ઉસ્કે ડેરેમેં કોનહૈ આઓ ઈધર.

સુ૦ સ્વાર—(જોઈને) અબ કયા કરનાં હૈ.

ફરીદખાં—એસી ચારપઇ ઊઠાકે ચલનાં.

(ખાટલો ઊપાડી સરવે ચાલ્યા જાયછે.)

મલીના—(સ્વગત) મેરે બીછાનેમેંશે અશ્રુમતી કહાં નીકલ ગઇ હોગી ઇધર બહાર બી હૈ નહી અબ મેં માત તાતકું જવાબ કયા દઊંગી. ચલ મેં ઉસ્કી તપાસ કરનેકુ નીકલ જાઉં અબ ઈધર રહેનેમેં બેશક અપનેકુ કષ્ટ હોગા. (જાય છે.)

રાણી—(જાગીને) આહા કૈસા આશ્ચર્ય બીછાનમેં મલીના ઓર અશ્રુમતી દોનુ નહી હૈ વો દોનુકુ ગુફાકી બહાર બેઠનેકી બહુત આદત હૈ આધી રાત હો ગઈ તહાં તક બહાર બેઠનાં ખબર નહીં હૈકી દુષ્મનો ચો તર્ફ ફીરતે હૈ ચલ મેં બહાર જાકે અંદર લે આઉં (બહાર આવી જુએ છે અને દેખતી નથી એટલે) હાય હાય ઈધરબી હૈ નહીં કયા દુષ્મનો લે ગએ ઓર બાઘ લે ગયા હોગા ? હે દીન દયાળ, ભક્ત વત્સલ મેં દુખનીકા દુખમેં તેને અધીક દુખ કર દીયા. અબ દુખકી સીમા ન લહી અરે મેરી અશ્રૃમતીકા મુખ દેખકે મેં મેરા સબ દુખ ભુલ ગઈથી અરે મેરા રતનકું કને ખુચ લીયા.

(પ્રતાપસિંહ પ્રવેશ કરે છે.)

પ્રતાપસિંહ—(રાણીને બહાર ફરતાં જોઈને) **પ્યારી એ બખત ફીરનેકા હૈ કયા. અરે કાયકુ રૂદન કર-**

તે હો દેખા મેં ખાનેકે બાસ્તે ફુલ ફલ લાયાહું કયા ભુખ લગી હૈ.

રાણી—સ્વામીનાથ ભુખ પ્રારબ્ધમેં લીખી હૈ પરંતુ મેરી અશ્રુ ઓર મલીનાં દોનુ નહીં હૈ કેસી ખબર કહાં ગુમ હો ગએ હૈ તુમેરી પાસ હોવે તો સત્વર બોલદો મેરસેં અબ ધીરજ નહીં રહેતી હૈ.

પ્રતાપ—(થડકીને) કૈસી બાત ઇધરસે અશ્રુ ઓર મલીનાકુ કોન લે ગએ બડી તાજુબીકી બાત હૈ. મેં ઓર બીલો સારી રાત ગુફાકી બહાર ફીરતે થે લેકીન દુષ્મનકે પાઉં બી સુનનેમેં નહીં આયાહૈ નિશ્ચે બાઘ ઉઠા ગયા હોગા. હો પ્રભુ મેરેપર દુખકા બરસાદ અબ હદ હો રહી.

રાણી—(પેતાના સ્વામીનાથને પણ અશ્રુમતીની ખબર નથી એમ સાંભળીને)

(રાગ સઇઅર દુખ શું દાખવું.)

વંન વંન ભટકયાં શ્રી હરી છતાં આવ્યું ન સુખ,
ભીખારી થઈને ભટકીઆં લખ્યું કર્મમાં દુખ. વંન વંન૦
અન વસ્ત્રોની આપદ સહી સરવે મેં આપ,
પ્રાણ આધાર પુત્રી ગઈ પુર્વે કીધેલ પાપ. વંન વંન૦
હરણ કરી ગયા શત્રુ કે લીધી વીક્રાળ વાઘ,
કારી જખમ આ ના રૂઝે દૈવે દીધો આ દાઘ. વંન વંન૦
શોધી ફરી વળી ચોદીશે લાગી નહીં કાંઈ ભાળ,
અરણ્યમાં થઈ હું એકલી કેમ ઓલવું જવાળ. વંન વંન૦

પ્રતાપ.—(પોતાની સ્ત્રીનું રૂદન સાંભળી.) **(રાગ. પ્રભાત)**

સોચ કરો દુર પ્યારી.(૨) સુણો ધીર ધારીજે.
શીમા ન આવી દુખની (૨) કશીજ ખામી ના રહી. શોચકરો.
સુત ભ્રાત પડ્યા જગે અશ્રુ બીંદુ ના પડ્યું. (૨)
નેણુથી ન બંધ થાય નીર નેનમાં અડ્યું સોચકરો.
ઘાવ પડે શત્રુ કેરા કંપ્યું ન મારૂં કાળજું. (૨)
ત્રાય ત્રાસ દીલમાં હું જોઈ ના શકું વધુ સોચકરો.
ચિતોડ જાણું ચિતારૂપ મુકો આગ માંનની. (૨)
મેવાડના મળે શું થાય વિદેશ જાશું ભામની. સોચકરો.
ધિક વિચાર મંન મુજ શત્રુ મળવા કરે. (૨)
પ્રદેશ વેઠું પ્રીતથી ન થાઊ શરણુ આખરે. સોચકરો.
ટેક તો ન તોડી ભુમી જાઊં ત્યાગીને. (૨)
સુખી થાશું સિંધમાં વસી વડીલ વાસને. સોચકરો.

રાણી—(પ્રતાપને દીલગીર જોઇને) સ્વામીનાથ સત્ય હૈ આબતો. પરદેશમેં જાના ચાઈએ વાં બેશક સુખકી પ્રાપ્તી હોગી આપને દુખ સહન કરને સેં ખામી ન રખી પરંતુ એ વખત અનુકુળ હૈ નહીં

(રાગ મેવાડો.)

નિરખું હું દુષ્ટ આ નેણુથી નહીં સુખ સ્વામીને. ટેક.
રાજ દેહી પ્રગટ થઈ ના ભોગવ્યા વિલાસ.
મશરૂ તળાઈ પોઢણે તેને સાથરો છે ઘાસરે. નહીં સુખ.

ચાંદી પાત્રો ભોજને છે છોડી દીધાં સાર.
ઝાડ પાત્ર આરોગવું જોઈ -હૃદય કંપે આ વારરે. નહીં સુખ.
મહેલ માંહી બીરાજતા વસો ગુફાની માંય.
જોયું ના જાય મુજથી પણ હાથ નહીં ઉપાયરે. નહીં સુખ.
વંન વંન ભટકે ભોગીઆ ન સુખ સ્વપ્ન માંહી.
હોળી બળે છે -હૃદય મારે ન શાંન્તી દીલ માંહીરે. નહીં સુખ.

પ્રતાપ.(સાંભળીને) (રાગ. લાવણી.) ખુશ રહો શનમજા.

ચિતોડ જતાં શું સુખ. પ્યારી હું પામું.
ભોગવશું સરવે સુખ પ્રભુ જુએ સામું.
બાપાએ બળથી લીધેલ સ્થાનક જેહ.
મુજ પૂર્વજ પુરૂષો તણું તેજ છે તેહ.
તે જતાં કહો શું સુખ દુખના ઢગલા.
મુજ મંન રહે છે ઉદાસ પાપી મુજ પગલાં.
ઉલટું ઉદેપુર ગયું ચિતોડ ચિંન્તામાં.
મુજ બળ ના ચાલે કશું આગ -હૃદયમાં.
પ્રભુ પ્રસંન પાપી ઉપર જીત મેળાવે.
મુજ મહેનત જોએ વ્યર્થ હાર તો થાએ.
પ્રભુ કૃપા વીના ના કામ સીધ તો થાએ.
મથી મરે કરીને યત્ન સમુળું જાએ.

अंक १ लो समाप्त.

अंक २ जो.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ આગલું જંગલ. છાવણી.

પાત્રો–ફરીદખાં અશ્રુમતી માનસિંહ અને પાછળથી સલીમ)

ફરીદખાં—દેખો માહારાજ એ રાનેકી બેટી ઓર નહીં.

માનસિંહ—બેશક રાનાજીકી બેટી હૈ અબ તો બડી હુઈ હૈ મીત્ર અબ સુખી હો.

ફરીદખાં—માહારાજ આપકા એશાંન કબુલ કરતા હું.

માનસિંહ—દેખ લગ્ન કરને પડેગા ઓર એ ઊઠે તબ જરા ઠાઠમાઠ કરનાં.

ફરીદખાં—બહુત ઠાઠસેં શાદી કરૂંગા હજુર ખુદા સલીમકુ સલામત રખે.

માનસિંહ—અબ મેં જાતા હું(જાયછે)

અને રસ્તાપર જતાં જતાં [સ્વગત]

ગર્વીષ્ટ રાના દેખતા હું કી અબ તેરી બેટી મુસલમાનકુ જાતી હૈ કે નહીં

ફરીદખાં—(સ્વગત)જહાં તક એ નાજની નીદમેં હૈ તહાં તક દાઢી મુચ્છ અચ્છી કર લઊં ઓર કપડેભી અચ્છે પહેન લઊં (કાચમાં જોઈને) ક્યા ખુદાને નુર બનાયા હૈ હુરાં પરીભી આશક હો જાય તો. ઈસ્કી કયા તાકાદ હૈ.

અશ્રુમતી—(નીંદ્રામાંથી જાગતાં) (**રાગ ગજલ.**)

હાય હાય મુજને યાં કોણ લે આવ્યું અરે પ્રભુ.
પરાઈ તેજ ગામમાં મને કોણે મુકી પ્રભુ. ટેક.
ઉપાડી લાવ્યું કોણ યાં મુજને અરે કહું;
બહાર સુતીતી શાંન્તિમાં લાવ્યુ કોણ અરે પ્રભુ. હાય હાય.
સ્વપ્નું નહીં આ સત્ય છે દ્રષ્ટિએ દેખાય છે.
હવે શું કરે આ દુત જમનો ડરી મરૂં પ્રભુ. હાય હાય.

ફરીદખાં—(સ્વગત)મેરેસેં ડરતી હૈ કયા ઉસ્કો બે-શક દીલાસા દેના ચાઈએ રાજ રીતમેં કેસે બુલાતે હોયગેં (પ્રકાશ) ઓ મેરે સુનાં જવાહીર મેરેસેં મત ડર મેં ફરીદખાં સલીમકા સરદાર હું.

(રાગ લટકે મટકે જાવું લડવા.)

બીમાં રે તું બાળા મારી, ફરીદખાંની થા નારી.
નહી જડે દુનીઆમાં આવી સુંદર, મુરત જો સારી. બીમાંરે
તું હૈયાનો હારજ મારો, જવાહીર તું મન મારે.
લાવી આપું જે જોઈએ તે, માગી લેને મુખ તારે. બીમાંરે.
સલીમનો હું સાચો સ્નેહી, મહેર બહુ મુજ ઉપરછે.
લ્હાડ લડાવીશ બહુ હું પ્યારી, ખાલી થામાં દુખીયારી. બીમાંરે.
જો મુજ મુંછ અને આ દાઢી, માંથું કેવું મોટું છે.
ચહેરો જો તું નિર્ખી નિર્ખી નમુન, ખુદાએ બનાવીછે. બીમાંરે.

અશ્રુમતી—(ફરીદખાં પાસે આવતાં બીવાથી.)

(રાગ. ગજલ.)

મુંજ વિના દુખીયારી કોઈ નહીં મુજને મદદગાર કોઈ નહીં. મુજવીના.
જુલ્મ ગુજારે લાવીને આહી લાચાર કોઈ નહીં;
અહીં મુજથી લાચાર કોઈ નહીં. મુજવીના.
થઈ જીંદગાની હવે આ નકામી લાચાર કોઈ નહીં;
અહીં મુજથી લાચાર કોઈ નહીં. મુજવીના.

ફરીદખાં—(ગુસામાં) અએ બેવકુ ઓરત મેરેકુ ફજેત મત કર મેં તેરેકુ મારતા હું કયા?

સલીમ—[સ્વગત]આહા!! ઈસ બખત એ છાવનીમેસેં કોઈ ઔરતકા દુખદ પોકાર મેરે કાનપેં આતા હૈ કયા હોગા સો બહાર જાકે તપાસ કર આઊં[બહાર આવીને] તાજુબી કી બાત હૈ બેશક ફરીદ કે ડેરેમેંસે અવાજ આતા હૈ ચલ વાં જા કે. હકીકતસેં વાકેફગાર હોઊં.

[સલીમ ફરીદના તંબુમાં પ્રવેશ કરેછે]

ફરીદખાં—[સલીમને જોઇને સ્વગત,]એ બલા કાંસે આઈ [સંતાઈ જાય છે]

સલીમ—[અશ્રુમતીને જોઈને) અએ કમબખ્ત કયા જુલમ ગુજારતા હૈ [તરવાર કાઢે છે]

ફરીદખાં—[થરથરતા હજુર મેં કુચ્છ જાનતા નહીં હું માનસિંહજીકુ ખબર હૈ.

સલીમ—તું જા કે રાજાજીકુ બુલા લા ઓર કેરીયત રોશન કરો મેં બેઠા હું.

ફરીદખાં—જાતા હું હજુર [જતાં જતાં સ્વગત] કેસી ખબર પીછે કયા હોગા.

અશ્રુમતી—[સલીમને જોઇને સ્વગત]

[રાગ. બંકાવળી હુ પરી ઈરમકી નજુમ મેં હે કમાલ મુજકો)

શાન્ત આ સુંદર મુરત ન્યાળી પામું વિશ્રાંતી આનંદ મુજને.
કોણ હશે આ દેવ મનુષ્યકે લય પામ્યો ભયજોતાંજ તુજને. શાન્ત
કાંન્તિ તારી કુંદનસરખી નયનથી ત્રપ્ત ન થાઊં હું નિરખી.
પાસે હશે જો પવીત્ર જન આ દુર થશે બીક વિકાળ જનની. શાંન્ત

સલીમ—[અશ્રુમતીને જોઇને સ્વગત.]

[રાગ. બનજારા.]

પેખું પદમણી આ કયાંથી કોણે હરણ કર્યું સ્થાનેથી. ટેક.
જોતાં વૃતી મારી બદલાઈ શું ઊર વશી દેખું આંહી.
આવી હશે આકાશનીમાંથી. કોણે હરણ.
નહીં ભુમી તણી આ કન્યા હરી કોણે કીધો આ અંન્યા;
પડયું અમુલ્ય રત્ન આ કયાંથી. કોણે હરણ.

ફરીદખાં—(આવીને નમનથી)હજુર માનસિંહજી પીછે આતે હૈ (સ્વગત) દેખો તો સહી મેં ગયા ઈતની દેરમેં કેસે આપસમેં ઘુસપુસ હો ગએ હૈ.

સલીમ—અએ કમબખત મેરેકું બી તું ઠગતા હૈ સચ કહે દે દેખ તેરેકુ જાનસે મારૂગા.

[રાગ—કહું છું નસીબે દુખીઆ કીધા છે.]

અરે આ બાળા કોણ તણી છે,
મધુરી મુરત ક્યાંથી લાવ્યો હરીને. અરે૦
કુમળી વયની કન્યા આ સારી,
ક્યાંથી પડાવી તેં દુષ્ટ આ નારી. અરે૦
અરે પાપી પાખંડી તું પુરો,
કોનો હર્યો તેં સત્ય આ હીરો. અરે૦
ટળવળતાં હશે મા બાપ તેનાં,
હશે હેરાન -હ્દય ત્યાં તેનાં. અરે૦
સત્ય કથા નહીં વદીશ વદને,
શીક્ષા સહીશ તું સારીજ સદને. અરે૦

ફરીદખાં—(નમનથી) ખુદાવીંદ મેં રોશનકર દેતાહું કીએ રાનેકી બેટીકા હરન કર આયાહું સો માફ કરીએ. હજુર.

[માનસિંહજી પ્રવેશ કરે છે.]

સલીમ—રાજાજી મેં બડા તાજ્જુબ હોતા હું ફરીદખાં કે એ અવરતકા હરન કર આએ હૈ ઉસમેં આપકી સામીલ-ગીરી લગતી હૈ.

માનસિંહ—(નમનથી) શાહજાદા બે અદબી મા-ફ કરનાં અબતક આપ રાજ્ય પ્રપંચસેં પરહેજ રહેતે હો ખુદાવીંદ બાદશાહકા મેરેકુ એસા ખાનગી હુકમ થા.

સલીમ—લાચાર હું કે એસા હુકમ આપકુ બા-દશાહને દીયાહૈ કુચ્છ ફીકર નહી અબી મેં એ કન્યાકુ

ખાસ મેરી તેનાતમેં રખકે રક્ષન કરૂંગા કયુંકી નેકી મરદકા ધર્મહે કી અવરનકી હુરમત સમાલનાં.

અશ્રુમતી—(સલીમના દીલાસાથી ધાસ્તીથી મુક્ત થઈ રાજી થતાં)

ભીતીથી ગઈ હારી થઈ મારી ગતી આ. ટેક
સુંદર મુરત સારી લાગે મને પ્યારી મારી નેનની કટારી,
નહીં ન્યારારે ગઈ હારી થઈ મારી ગતી આ,
બીક થઈ ન્યારી દીસે થઈ સુખીઆરી જોઈ મુખધારધારી,
માનું પ્યારારે ગઈ હારી થઈ મારી ગતી આ.

(સલીમ તથા—અશ્રુમતી બંને જાય છે.)

ફરીદખાં—(સલીમ અશ્રુમતીને લઈ ગયો તેથી) રાજાજી અબ દેખો કેસા તમાસા હુવાહૈ અબ મેં કયા આપકા બચનકા વિશ્વાસ કરૂં [ભાગે છે અને માનસીંહજી પછવાડે પકડવા દોડે છે.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ રસ્તો.

પાત્રો—ફરીદખાં—માનસીંહજી.

માનસિંહજી (પકડીને) અએ દોસ્ત ભગ કે કહા જાતા હૈ મેરી બાત તો સુંન.

ફરીદખાં—[બાત કયા સુંનું.]

(રાગ લટકેમટકે જાવું લડવા)

આવે ગધો ભાર ભરીને, સાકરતો તેથી ન ખવાય;
ભાગ્યશાળી જંન વગર મેનતે ધીમાં ભેળી ભેળી ખાય. આવે.
જણનારી જંન એક તરફ રહે પાદનારી તો સુંઠજ ખાય.
લાવ્યો બહુ હું જતન કરીને મરૂં માનસીંહને શું થાય. આવે-
ખોદે ઊંદર ખાંત ધરીને ભોરીંગથી તેતો ભોગવાય,
વચન આપી પરને સોંપી ખબર પડે મુજ મસ્તક જાય. આવે.
ફરીદખાંને ફરેબ આપ્યો માણે નહીં કોઈ ધરીને ખાંત,
કૈંક મરાશે ઝઘડા થાશે જાય સલીમનું સત્યાનાશ. આવે.

માનસિંહ—ફરીદખાં ગુસા મત કરનાં ધીરજ ધર સબ અચ્છા હોગા.

(રાગ કલ્યાણ.)

સબર સબર સબર ફરીદ કર સબર,
અંતે માન તારીએ ફરીદ કર સબર. ટેક.
પોષણ કરશે સલીમ સારૂ તુંથી તે ન થાત,
વચન મારૂં પાળું પ્રીતે પામીશ પત્ની ભ્રાત. સબર૦
દુઃખ ન ધરવું કાંઈ -હૃદયમાં સલીમને દઉં છેહ,
ફરીદખાંએ કર્યું પ્રયત્ન સફળ કરાવું તેહ. સબર૦

ફરીદખાં—કુચ્છ ફીકર નહીં મેં બડા મકરબાજ હું મેરા શિકારમેં દુસરેકુ કભી ન જાને દઉંગા.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ રાજ મહેલ છાવણીમાં.

પાત્રો—અશ્રુમતી મલીના પાછળથી સલીમ.

અશ્રુમતી—બહીન મલીના જબ તેરે આનેકી મુઝે ખબર મીલી ઉસી બખત મેને સલીમકુ કહે દીયા કી મેરી સખી ઈધર આહી હૈ સો તપાસ કરકે મેરી પાસ ભેજ દેનાં મેં તેરે શીવાય બહુત હેરાનથી કયુંકી અંતરકી બાત મેં કીસીકુ સુનાઉં.

મલીના—પ્રીય બહીન અપન દોનું સંગ સોતેથે ઉસમેંસેં કીધર નીકલ ગઈ સો મેરેકુ ખબર ન રહી પીછે મેને બહાર બહુતસી તપાસ કી પરંતુ પતા નહીં પાયા. ફેર મેને બીચાર કીયાકી મેં માત તાતકુ કયા જવાબ દઉંગી ફેર મેને રાહ પકડી ઓર ચલતે ચલતે ઈધર આ પહુંચી ઓર સલીમને ઈધર ભેજ દી.

અશ્રુમતી—બહીન અપન દોનુ માતાજીકુ અકીલે જંગલમેં છોડકે આયે હૈ સો ઉસકો બહુતસા પરીતાપ હોતા હોગા.

મલીના—પ્રીય સખી જબસેં મેં તેરી પાસ આઈ હું તબસેં તેને માત તાતકુ કોઈ દીન યાદ નહીં કીએ હૈ બેશક તું નિર્દોષ હોગઈ હે ઉસી ખાતર તેરે નેનમેં કોઈ દીન અશ્રુબીંદુ બી મેરે દેખ્યનમેં નહીં આએહે અપની બાત ચીત બીચમેં સલીમકા નાવ જબ આતાહૈ તબ તે-

રે ચેહેરેકા રંગભી ઔર હો જાતાહૈ સો કયા હૈ વો બાતકા મેરેકુ અંદેશા રહતા હૈ.

અશ્રુમતી—બહીન સલીમકી કયા તારીફ કરૂં ઉસ્કા મનોહર સ્વરૂપ ઔર મેરે પરકી અગાધ પ્રીતી દેખતેહી માત પીતાકુ બીલકુલ ભુલ ગઈહું પ્રીય સખી. મેને એસા બીચાર રખા હૈકી એ દેહ સલીમકુ સ્વાધીન કર દઉં ઔર ઉસ્કી દાસી હોકે ઉસ્કી પાસ રહું કયુંકી હરઘડી સલીમકુ દેખકે મેરા અંતઃકરણને એસા દ્રઢ બીચાર કર રખા હૈ.

મલીના—(સ્વગત) કેસી બાત બીગડીહૈ પરંતુ અબ તક શાદી બીન રહી હૈ સો ઠીક હૈ (પ્રકાશ) બહીન તું મુસલમાનકે સંગ લગ્ન કરનેકી ઈચ્છા રખતી હૈ.

(રાગ ચંદ્રમુખી એકલી. ભેરવી ગજલ.)

સલીમ સલીમ શું કરે સલીમ શત્રુ છે ખરે.
તુ વેરી દ્વેશ વીસરી વિચાર પાપણી જરી. ટેક.
પિતા પ્રતાપને કષ્ટ દે બંધી બની વિચારી લે,
શું શત્રુ સાથે પ્રીતરે ધિક્કાર છે તુજ રીતને. સલીમ૦
કલંક આપ્યું કામની રહ્યું સુર્ય કુલનુ આથમી,
પ્રતાપ આથડયો વૃથા ગૃહ્યાં દુખો શીરે વૃથા. સલીમ૦
જો માત તાત ક્યાં વસે વિચાર કારણ શું હશે,
તેં શત્રુ માળા કર ધરી વિચાર પાપણી જરી. સલીમ૦
પિતાતણું નમાવીઉં અડગ શીર જે હતું
ચિતોડ ગૌરવ રે ગયું ક્ષત્રીનું નામ નાશ થ્યું સલીમ૦

અશ્રુમતી—(ધિકારથી મલીના સામું જોઈને)

(રાગ ઠુમરી પિયા પાપી ન જાગેરે હોજગાઈ હારીરે)

સુણ તું વાત મારીરે મુજ રીત તેં ધિક્કારીરે. ટેક.
મોહની લગાડી તેણે મન હર્યું મારૂંરે;
માત તાતને દીધાં વિસારીરે. સુણ તું૦
જળ મીન જેવી પ્રીત જડાઈ છે મારીરે;
શત્રુ ના સમજ તું વિચારીરે. સુણ તું૦
કદી પ્રાણ જાય મારો સલીમ ના છોડુંરે;
શીખ નહીં માનું હવે હું તારીરે. સુણ તું૦

મલીના—(સ્વગત) બેશક શત્રુકે શરણ હોગઈહૈ ઉસ્કા ક્યા કરનાં ? અબ મેં જાદા કહું તબ બાત બીગડ જાનેકી ધાસ્તી હૈ બાસ્તે અબતો વોબોલે ઉસ્કી હા કહેના ઉચીત હૈ ઔર સલીમકા સંગ છોડે એસા ગુપ્ત ઉપાય કરનાં (પ્રકાશ) અશ્રુમતી ઈતનેમે ક્યા રૂદન કરતી હૈ.

(રાગ સૈયર દુખશું દાખવું)

અશ્રુમતી મારી બેનડી, પરખી પ્રીતની રીત;
મંન જોયું તુજ પ્રેમનું, ખોટી કે ખરી પ્રીત. અ૦
પ્રીત કરી ભલે ભામની, શાણો છેરે સલીમ;
ક્યાંથી મળે આવો શાયબો, થાઓ પ્રીતમાં લીન. અ૦
કરીતી વાત મેં પ્રેમની, ગાઢ ગુફાંની માંય;
સારૂં કર્યું છે તેં સુંદરી, સારી લીધી તેં છાંય. અ૦

ભુલીશમાં કદી બેનડી, વિના લગ્ન ન સંગ;
પાપછે કરવું વીધી વિના, થાએ પુન્યનો ભંગ. અ૦

અશ્રુમતી—પ્રીય સખી સલીમ બહુત મર્યાદ શીળ હૈ ઓર ધર્મકે એકીનદાર હૈ મેરી પાસ અહરનીશ આકે બાત ચીત કરકે અપને મુકામપે ચલે જાતે હૈ અબ લગ્નીકી તેયારી કરને બાસ્તે મેરેકુ પુછકે કુચ્છ નિશ્ચે કર રખા હૈ.

મલીના—(જોઈને) બહીન સલીમ આતે હૈ અબ મેં જાતીહું (જાય છે)

(સલીમ પ્રવેશ કરે છે.)

સલીમ—અશ્રુમતી તેરેકું દેખે બીના કુચ્છ મેરેકું સુઝ નહીં પડતી હૈ લેકીન અબ તેરેકું તબ સખીકી સંગ બાત ચીતકા મજા હોતા હોગા.

અશ્રુમતી—સલીમ મેંભી આપકી રટનામેં અહરનીસ રહેતી હું ઓર બિચાર કરતી હુંકી અબ જાને નદઉ.

સલીમ (રાગ સોરઠ મારૂજી ચાંદની રાત.)

પ્યારી પ્રીત વરણી ન જાય, મુજ મુખે કેમ તે ગવાય. પ્યા.
જોઈશ જ્યારે સંગ હુ તુજને, વિઘ્નતો સરવ દુર થાય. પ્યા.
લીન પ્યારમાં રહીશ સંગે, સુખ પછી ખરૂં ભોગવાય. પ્યા.
શું તુજ રામા રૂપ રંગછે, પ્રેમતો હૃદયના સમાય. પ્યા.
ગંભીર ગુણો ગાયા ન જાએ, સંભારતાં મનડું ભરાય. પ્યા.

અશ્રુમતી—(રાગ પ્યારા તું હેગા મેરા.)

પ્યારી દીલથી માંન પ્યારા, પ્યારી દીલથી માંન.
વસો સદા મુજ પાસ ઓ પ્યારા;

પ્રીત કરો નીશ દીન મુજ સાથે. પ્યારી.
ક્ષણ એક દુર રહો છો પ્યારા,
મંન ઉદાસી રહે દીલ મારા;
માટે હવે હું કરૂં નહીં ન્યારા. પ્યારી.
તન મન ધન સૌ તમ પરવારૂં,
પળ એક તમને કેમ વીસારૂં. પ્યારી.

સલીમ—હદ આ રહી તેરે પ્યારકી ખુદા ખેર કરે. ઔર મદદ મંગતા હુંકી મેરી મુરાદ હાંસલ કરદે અબ શાદીકુ દેર લગાનાં નહીં.

અશ્રુમતી—મેં ના બોલતી હુ કયા ? આપકે આધીન મેં હું આપકી દાસી હોનેકુ મેં મેરે અંતઃકરણસે ખુશી બતાતીહું પરંતુ મેરે માત પીતાકા કુચ્છ ખબર હે.

સલીમ—[વીચારીને] સપ્તસિંહજી ઈધરહે ઉસ્કો મે તેરીપાસ ભેજુંગા ઔર વો તેરેકુ સબ ખબર દેગા.

અશ્રુમતી—કયા સપ્તસિંહ કાકા ઈધરહે જબતો મેરી પાસ જરૂર ભેજનાં.

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ રસ્તો.

ફરીદખાં—અબ ઈદર સપ્તસિંહ ઔર પૃથ્વિરાજ મીલકે ઠરાવ કીયા હૈ કી અશ્રુમતી સલીમકી પાસસે યુક્તિ કરકે

છીના લેનાં મેંબી ઉસ્કી બાત ચીતમેં સામેલ હો ગયા. ઓર ઉસ્કુ હીંમત દી કી મેં એ કામમેં મદદ કરૂંગા કયુંકી મેરા શિકાર સલીમકુ રહેને ન દઊં લેકીન અશ્રુમતીકી શાદી પૃથ્વિરાજકી સાથ સીતાબીસે કરનેકા ઈરાદા સક્તસિંહજીને કીયાહૈ ઓર પૃથ્વિરાજકા બચન લીયાહૈ અશ્રુમતી કે ધરાક એક પૃથ્વિરાજબી ઓર હો ગએ લેકીનમેં સબકુ બહુત હૈરાન કરૂંગા.

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થલ કટજંગલ.

પાત્રો—પ્રતાસિંહજી—રાણી—પાછળથી ભામશા અને શૈન્ય.

રાણી—[રસ્તે ચાલતાં] આહા દૈવ દો દીનસેં અનાજબી નહીં મીલ્રાહૈ ઓર પાઉમેં કાંટે બી બહુત લગેહૈ.

[રાગ કંથ બીન ચલી એકલી મેરી જાન]

પીયુ હવે પંથ કરયો ના જાય ચાલી સુજ્યા મારા પાય. ટેક.
પ્રતાપ—પ્યારી ધરોધીર હવે ના દુર વિશ્રાંતી લેશું જરૂર. ટેક.
રાણી—સુખ દુખ સહન કરૂં ચાલું પંથ જરૂર,
કંઠે સોસ પડયો બહુ થોભો તમે ચતુર. પીયુ હવે.
પ્રતાપ—મંદીર આવ્યું માતનું લ્યો વિશ્રાંતી સાર,
સ્તુતી જગદંબા તણી કરૂં પ્યારી આવાર. પ્યારી હવે.
રાણી—શીત પડે છે જોસમાં સહી શકુ ન પવન,

વસ્ત્રો ફાટયાં શાયબા ધીર રહે નહી મન. પીયુ હવે.

પ્રતાપ—નીરખું છેલે નેહથી ચિતોડ ચિતની માય,

જોઈએ પરહરી પછી સ્વભુમીને સદાય. પીયુ હવે.

પ્યારી ઈધર ઠેરો ઓર એ સરીતામેસેં જળપાંન કરો મે એ મંદીર પાસ જાકે દેવી સ્તવન કરકે ફેર ફળ ફુલ લેઆઉંગા.

પ્રતાપ—(મંદીર પાસે જઈને)

(રાગ દીંડી.)

ક્ષમા સાહ્ય કરો દીન ક્ષત્રી જાણી.
દયા દીલ ધરો વદુ દીન વાણી.
જાઊ ત્યાગ કરી ભુમી આ હું મારી.
નૃપતી માંહીથી બન્યો છું હું ભીખારી.
નોતી સ્વપ્ને આશ દેશ તજવાની.
તુજ સાહ્ય યવનને કહું ભવાની.
ગુનેગાર થયો શું હું દેવી તારો.
હઠ બુધી રાખી તોય હુંજ હાર્યો.

(દેવી સ્તવન કરી લીધા બાદ ચિતોડનો વિજયી કીલ્લો નજરે પડે છે તે સામું જોઈને કહે છે.)

પ્રતાપ—હા મેરી કુળકી કીર્તી કે કોટ ઓર મેરે પ્રતાપી વડીલોને અપને હીતસ્વી લોગુકે લોહીમેં [illegible] કરકે તેરેકું પ્રકાશીત કીએ હે સો મેં યવન રૂપી રાહુસે ઘેરાકે દેશકા પરીત્યાગ કરતાહું અબ છેલી સલામ હે.

[રાગ બનઝારા.]

ચિતોડ તજી જાઊં ક્યાંહી કર માફ ગુન્હા મુજમાંહી. ટેક.
કુળમાન ખાતર હુ રખડયો અન માટે અહોનીશ ફફડયો,
દૈવે દયા ન લીધી કોઈ. કરમાફ ગુન્હા;
અરે શીશોદીઆ સહુ શુર મુજ પગલે ચાલ્યા તમે વીર,
નોતી આશ રાણો જશે હારી. કર માફ ગુન્હા.
યવન રૂપી રાહુએ ધર્યો નહીં ઉગરવા હવે આરો,
જોઉં છેલું હવે તને ધારી કર માફ ગુન્હા;

આહા પ્યારી એ ધ્વનીમેં કીસીકી સુનતાહું પાપી પીછો આતે હૈ કયા અરે અબ મેં મેવાડકા પ્રતાપ નહીં પરંતુ પ્રવાસીહું.

(સૈન્ય લઇ ભામાસા પ્રવેશ કરે છે.)

સૈન્ય—મેવાડકા જય માહારાણા પ્રતાપસિંહજીકા જય.

પ્રતાપ—[જોઈને] બેશક મંત્રવર હૈપ્યારી [પાસે આવતાં] અહો મંત્રીવર એ લશ્કર લેકે કહાં જાતેહો.

ભામાશા—[નમન કરીને] માહારાજ મેને સુનાકી આપ મેવાડકા પરીત્યાગ કરકે પરભુમીમેં જાનેકા ઈરાદા કીયાહૈ એસા સુનકે એ લશ્કર લેકે હજુર આયાહું બાસ્તે એ લશ્કરસેં મેવાડકા ઊદ્ધાર કરના ચાઈએ.

પ્રતાપ—મંત્રીવર શત્રુ બહુત સબળ હો ગએહૈ ઉસ્કુ એ લશ્કરસેં જીતનેકી આશા મેં નહીં રખતાહું બાસ્તે વો બાત છોડ દેનાં.

ભામાશા—માહારાજ મેં આપકું પરદેશમેં કુભી નહી જાને દઉગા મેરી પાસ આપકી કૃપાકે લીએ બહુત-સા દ્રવ્યહૈ વો લેકે મરજી માફીક ઉપયેગ કરનાં ચાઇએ.

પ્રતાપ—મંત્રીવર કીતના દ્રવ્ય હૈ. સોમેરેકુ વાકેફગાર કરનાં ચાઈએ.

ભામાશા—બારા બરસ તક પચીસ હજાર આદમીકુ ખોરાક કે બાસ્તે બસ હોગા.

પ્રતાપ—મંત્રીવર તુમેરી સાત પેઢીકે સંપાદન કી-એસે. દ્રવ્યકા મેં ઉપયોગ કરૂં સો મેરેકુ યોગ્ય નહીં લગતા હૈ. બાસ્તે તુમ પીછે ફીરો તો અચ્છાહૈ.

ભામાશા—માહારાજ એ દેહ કોન દુસરેકી સમજ તેહો ક્યા ? મેરી અરજ કબુલ હોનાં.

પ્રતાપ—ધન્ય હૈ તેરી રાજ્ય ભક્તિકું આહા કેસી મદદ એસા કોન હોનેવાલા હૈ.

ભામાશા—એ ભોજન મેં લાયાહું સો સબકુ ભોજ-નકા હુકમ દો ફેર મેરી માતાજી કે બાસ્તે મેં સુંદર કપડે ઓર મીયાને બેઠનેકે બાસ્તે લાયાહું સોં પીછે સબ ચલેંગે.

પ્રતાપ—બરાબરહૈ મેં ભોજન કરતાં હું ઓર સ-બકુ હુકમ દેતા હું લેકીન મંત્રીવર પહીલે કઇ જગો જી-તનેકા ઈરાદા કરેંગે.

ભામાશા—દેઈવરમેં શાહબાજખાંન છાવની ડારકે પડાહૈ ઉસ્કો મારકે પહીલા દેઈવરકા કીલ્લા હાથ કરનાં પી-છો કોમળ ઓર જયપુર એક પીછે એક સબ છીના લેંગે.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ રાજમહેલ.

પાત્રો—અશ્રુમતી-સખ્તસિંહજી-પૃથ્વિરાજ-પાછળથી સલીમ અને ફરીદખાં.

સખ્તસિંહ—તુમ બેઠો ઈધર પૃથ્વિરાજ મેં અંદર જાકે અશ્રુમતીકુ કુચ્છ બોધ કરકે તુમેરી પાસ ભેજતાહું. (પૃથ્વિરાજને બહાર બેસારી જાય છે)

અશ્રુમતી—(સખ્તસિંહને આવતા દેખી ઉભા થઈ) પીતાજી નમન કરતી હું.

સક્તસિંહ—અશ્રુમતી અબ તેરી શાદી કરનેકા ઈધર મેંને ઈરાદા રખાહૈ.

[રાગ ગોપીચંદ.]

સુણુ પુત્રી પ્યારી પરણાવા ધરું તુંને પ્રીતથી. ટેક.
કેદી થઈ છો કારમી, તું પડી તુર્કને શરણુ;
મોટી થઈ ના વખત ગુમાવો, અમ ઉપર તુંજ રણુરે. સુણુ.
વિકાનેરના કુમાર જાણો, પૃથ્વિરાજ પ્રવીણ,
સર્વ ગુણુ સંપનછે સારો, જડો પ્રીત જળ મીંનરે. સુણુ.
સલીમ શત્રુ હાથ પડી છો, તજો સંગ મુજબાળ;
શત્રુ મુસલમાન મલીન છે, લાગે કુળમાં ગાળરે. સુણુ.
કહ્યું માંનીને મારૂં બાળા ઊર ધરોને વચન;
જો દ્રષ્ટી પૃથ્વીરાજને, બેઠો તુજ સદનરે. સુણુ.

અશ્રુમતી—(સાંભળતાં દીલગીર થઇને)

(રાગ. સુનએ દીલદાર ગુલરૂખસાર.)

કર્યો ભરથાર નહીં છોડનાર ધાર્યો મંન
કરૂં દીલદાર થાએ કરાર ખુશી હું મન. કર્યો ભરથાર.
મલ્યું મુજ મન તન મન ધન કરૂ અરપન
નહીં શીખ માનું તમારી હવે હું મન. કર્યો ભરથાર.
કરૂં પ્રાશ્ચીત ધરૂં હું ચીત્ત કરી મેં પ્રીત.
સહું હું દંડ છોડો ફંદ જાણું મંન. કર્યો ભરથાર.

સખ્તસિંહ—(ગુસામાં તરવાર કાઢી) અરે પુર્વજોકી પ્રકાશીત કીર્તિકુ પાયમાલ કરનાર પાપણી તુજકી એસી શીક્ષા ચાઈએ. (તરવાર ઉગામે છે.)

(રાગ ભેરવી ગજલ. ચંદ્રમુખીને એકલી.

પ્રતાપની અશ્રુ નહીં અંન્ય અશ્રુ દેખું છું અહીં. ટેક.
તું ગર્ભમાં ગળી ન ગઈ, શીદ અમ કુળે પ્રગટ થઈ;
પાષાણ રૂપના પડી, હું શીશ છેદું આ ઘડી. પ્રતાપની.
ભીલોની વસ્તીમાં ભમી, યવન પ્રીત દીલ ગમી;
યવન ક્ષત્રી એ ફેર શું, નજાણ પાપણી કશું. પ્રતાપની.
અરે ઉતર્યો ગર્વ તેં અમ કુળ કાળું કીધું તેં;
નમાવ્યું શીર નાતમાં હાંસી થશેરે શત્રુમાં પ્રતાપની.

અશ્રુમતી—બેશક મેં આપકી ગુન્હેગાર હૂં મેરે

મરનેસે આપકી ઈજતકા રક્ષન હોવે તો મેં મરનેકુ આ-પકી હજુરમેં ખુશી હું.

સખ્તસિંહ—(સ્વગત) અબ ક્યા કહેના જાદા ક-હેનેસે પરીનામ ખરાબ હોગા (પ્રકાશ) અબ તેરી મરજી પરંતુ એક બચન મેં તેરી પાસ મંગતા હું.

અશ્રુમતી—સલીમ શીવા જો આપ હુકમ કરોસો મેં બજાનેકે બાસ્તે તૈયાર હું.

સખ્તસિંહ—દેખ આઠ દીનકી અંદર લગ્નકી બાત સલીમ રખે તો બંધ કરનાં ઓર મૈ જો બોલતા હું સો સલીમકુ કહેનાં નહીં અબ જા પૃથ્વિરાજ તેરે માત તા-તકી ખબંર લેકે બહાર તેરી રાહ દીખ કે બેઠે હૈ.

અશ્રુમતી–મંજુર હૈ પીતાજી મેં જાતી હું. (જાયછે).

પૃથ્વિરાજ—(અશ્રુમતી જોઈને) મૈ તો બેઠ બેઠકે થક ગએ અશ્રુમતી.

અશ્રુમતી—મૈ મેરે કાકાકી સાથ બાત ચીતમેંથી સો દેર લગ ગઈ સો માફ મંગતી હું મેરે પીતાજીકા કુચ્છ ખબર હૈ.

પૃથ્વરાજ—થોડે દીન આગે પત્ર થા અશ્રુમતી ઓર લીખાથાકી રાનાજીકી તબીયત અચ્છી નહી હૈ.

અશ્રુમતી—હાય હાય મેરેકુ પીતાજીકી એ અવ-સ્થા મેં સેવના કરનેકા લાભભી ન મીલા અબ મેં કૈસે જા શકું.

(સલીમ તથા ફરીદખાં પ્રવેશ કરે છે.)

સલીમ—પૃથ્વિરાજને જોઈને) પૃથ્વિરાજ ઈધર જનાનેમેં આનેકા તુમકુ કહાંસે હુકમ મીલા હૈ.

સપ્તસિંહ—સુલતાન મેં ઉસ્કો સંગ લે આયા હું.

સલીમ—નહીં નહીં સપ્તસિંહ તુમારે શીવા દુસરેકુ આનેકા હુકમ નહીં હૈ (ફરીદને) ફરીદ.

ફરીદખાં—હુકમ હજુર.

સલીમ—તું જાકે પૃથ્વિરાજકુ દરવાજે તક છોડ આ ઓર બોલનાંકી અબ કોઈ દીન ઈધર આનેકા ઈરાદા ન રખે.

ફરીદખાં—હુકમ હજુરમેં લે જાતા હું (પૃથ્વિરાજને) ચલો મેરી સંગ. (બંને જાય છે.

(દરવાજા પાસે જઈને.)

પૃથ્વિરાજ—ફરીદખાં સુલતાનને મેરા બહુતસા અપમાન કીયા.

ફરીદખાં—દોસ્ત પૃથ્વિરાજ તુમેરી અશ્રુમતીકુ બહુત ચાહના હૈ લેકીન સલીમ આ પડા ઊસલીએ તુમેરી બાત ચીત હુઈ નહીં અબ તુંમ એક ચીઠી મેરેકુ લીખ દો. મેં અશ્રુમતીકુ દે આઊંગા.

પૃથ્વિરાજ—બરાબર વેસાઈ કરનાં ફરીદખાં તસ્દી માફ કરનાં અબ મેં જાતા હું.

(ફરીદખાં સલીમ પાસે જાય છે.)

ફરીદખાં—(નમનથી) હજુરમેં પૃથ્વિરાજકુ છોડ આયા હું અબ ઈધર કભી નહીં આયગા.

સલીમ— રાગ દેશની ખમાચ.

કહું ફરીદખાં ન નિશ્ચે મારૂં તું માન નહીં નારી તુંજાણુ મારી તું હવે.
છે ગુપ્ત ભેદ ભામની તનમાં. કહું ફરીદખાં.
ના જાણું ચરીત્ર એ નાર તણાં હતો પ્યાર મારાપર નાંહી મણા;
સપ્તસિંહે ફેરાવી શીખ દઈ. કહું ફરીદખાંન.

ફરીદખાં— (રાગ સદર)

કહું સલીમશાહ માનો મારૂં આ વાર નહીં નારી તમારી કદીએ થનાર
પ્રપંચ કરે જશે ત્યાગી તુંને. કહું સલીમશાહ.
મીઠાં વચન કહી મન લીધું હરી મન જાણે અરી માંનની તમને.
થશે હાંણુ જાણ મુજ મીત્ર કહું. કહું સલીમશાહ.
દ્યો મને એ નાર થાય શીક્ષાજ સાર કરૂં દુખીજાણે પાપણી દીલમાં.
પૃથ્વિ રાજ કીધો છે પ્યારનો યાર. કહું સલીમશાહ.

સલીમ—(વીચારીને) ફરીદ એસા મત સમજ અશ્રુમતીકા પ્યાર મેરે પર બેહદ હૈ બેશક મેં જાનતા હું કી પૃથ્વિરાજકુ દુસરે કામ ખાતર બુલાયા હોગા.

ફરીદખાં—પીછે માલમ હોગી હજુર અબ મેરા મંજુર નહીં હોગાં.

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ રસ્તો.

પાત્રો ફરીદખાં

ફરીદખાં—દેખોતો સહી. વો બેઈમાન રંડી કે ખાતર કીતના પ્રપંચ કરના પડતા હૈ એ ચીઠી પૃથ્વિરાજકી પાસ અશ્રુમતીપર લીખાઈ ઓર અશ્રુમતીકુ દી અશ્રુમતીકે દીલમેં કપટ નહીં હૈ. સો ઊનને તીરસ્કાર કરકે ફેંક દી જબ મેને અશ્રુમતીકુ એસી સમજાઈ કે પૃથ્વિરાજ રાજા હૈ ઊસકો ગુસા લગેગા બાસ્તે એ ચીઠી મેં લીખો કે રાતકા બાર બજે ઈધર આના વો આવે જબ મારી માગના ઓર હકીકત રોશન કર દેનાં એ ઊમદા બીચાર ઊસકો પસંદ આયા ઓર લીખ દીયા ઓર બોલીકે તુંમ આપે દેઆના અબ એ ચીઠી સલીમકુ જાકે દઊં કયુંકી મેરેકુ તો સબકી હાંડી પર લકડી લગાના હૈ.

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ રાજમહેલ છાવણીમાં.

પાત્રો. સલીમ પાછળથી ફરીદખાં.

ફરીદખાં—દેખો હજુર એ ચીઠી પૃથ્વિરાજ ઓર અશ્રુમતી આપસમેં લીખતે હૈ ઓર રાતકા બારા બજે પૃથ્વિરાજ અશ્રુમતીકે મુકામ પર આયગા.

સલીમ—(વાંચીને) બોત તાજ્જુબીકી બાત હૈ ફ્રીદ એ બાતમેં બેશક ગુપ્ત ભેદ હૈ અહા કેસી નીર્દય ઓર બે ઈમાન ઓરત મેરેકુ કેસા પ્યાર બતાતી હૈ લેકીન ફરીદ વો વિશ્વાસઘાતનીકુ ઈધર બુલાલા અબ એ ચીઠી છુપા દે બતાનાં નહીં.

ફરીદખાં—મેં જાતા હું હજુર.

સલીમ—(સ્વગત) અબીકા અબી નીકા કર લઊં ફેર કયા ફીકર હૈ પહીલે દેખતાં હુંકી અબ ઉસ્કા પ્યાર કેસા હૈ.

(અશ્રુમતીને લઈને ફરીદખાં પ્રવેશ કરે છે.)

અશ્રુમતી—અબ મેરેકુ કયું બુલાઈ હૈ શાહજાદા.

સલીમ—રાજકુમારી તેરે પર મેરા શક જાતા હૈ દેખ તેરા પ્યાર કોઈ દુસરે પર હોવે તો મેં તેરેકુ ખુશી સેં રજા દેતા હું.

અશ્રુમતી—એ કયા સલીમ? મેરા કુચ્છ દોષ આપને દેખને મેં આયા હૈ બેશક આપ શીવા મેરે હૃદયમેં દુસરેકા સ્થાન નહીં હૈ આપકુ કુચ્છ અંદેશા રહેતા હોવે તો મેં કસમ લેનેકુ તૈયાર હું.

રાગ દીલદારી કીનીરે.

મંન તારી માની લે, અરે તું જીવ જાન;
દીલ ડરીનાં પ્રીતમ જરીના ઓ રસીઆ ન ફસીઆ.
ન અનીઆ મત ડરનાં મંન તારી માની લે;

સમજ સમજ દીલદાર હવે તું.
પ્રેમે મરીના માર મને તું;
ચાલો, હાલો, માલો, રે મન તારી માનીલે.

સલીમ ચીંતાકા પરીત્યાગ કરો એ દેહ દુસરેકુ અર્પન હોને વાલી નહીં કભી આપ મેરા પરીત્યાગ કરોગે તો ભીમેં આપકી દાસી હોકે શેવા કરૂંગી.

સલીમ— રાગ સીયાનો કનરો.

ચાલ ચતુરાં સજ થઈને તું લગ્ન સમાજ તૈયાર બન્યો છે. ચાલ૦
મસીદમાં દીપ માળા પ્રગટી કાજી કુરાન લઈને ખડો છે. ચાલ૦
બેગમો બહુ ત્યાં સંગ મળી છે, નિર્ખવા તુજને મગ્ન થઈછે. ચાલ૦
ધીરજના ધરે હૈયું રે મારૂં તુજવીન મુજ આ જીવન અકારૂં. ચાલ૦
તાજરે મળશે તારૂણી તુજને સૌપર હુકમ ચલાવીશ સદને. ચાલ૦

અશ્રુમતી—સલીમ લગ્નકી બાત આઠ દીન બંધ રખનેકી જરૂર હૈ.

સલીમ—(અજાયબ થઇને) એ કયા અશ્રુમતી? કયા સબબ હે?

સલીમ— (રાગ સોરઠ ગજલ.)

હાય શું હશે મુજ ભાગ્યમાં નવ જાણું ગુપ્ત આ વાતમાં;
શું વીઘ્ન આવીને પડયું મુજ દીલ તુજ સંગમાં અડયું. હાય૦
શંકા ધરૂં તુજ શબ્દમાં અંન્ય આડ આવી કાર્યમાં;
ખરે કર્મ મારૂં કયાં ગયું કીધેલ કારજ ધુળ થયું. હાય૦

ન ગુપ્ત ભેદ આ જાણું હું જણાવ આનો મર્મ તું;
પ્રપંચ પ્રીતની રીતમાં છે, ઘાત રે તુજ દીલમાં. હાય૦

અશ્રુમતી—સબબ મેં બતા નહીં શકતી હું ઓર મેરેકુ પુછનાં બી નહી. (જાય છે.)

સલીમ—ફરીદ એ કયા હોગા? કૈસી બોલે બીન ચલી ગઈ. લેકીન મેરેકુ કુચ્છ કપટ નહીં લગતા હૈ કુચ્છ સબબ દુસરા હૈ લેકીન ખુલાસા નહીં કરતી હૈ.

ફરીદખાં—હજુર બે અદબી માફ કરનાં વો લેકે જાયગા તહાં તક મેરી અરજ મંજુર નહી હોગી.

સલીમ—અબ તક સબ મેં જુઠ માંનતા હું આજ રાતકુ સબ તમાસા મેરે દેખનેમેં આયગા તબ નિશ્ચે હોગા કબી સચ લાગેગા તો દોનુકા શીર કાટુંગા.

ફરીદખાં—પ્રપંચ એસા હૈકી સપ્તસિંહ બહાર ખડા રહેગા ઓર પૃથ્વિરાજ અંદર આકે અશ્રુમતીકું ઊઠા જાયગા.

સલીમ—એસા મત સમજ ફરીદ જીસ્કો દીલદીયા ઊસ્કો દગા કયું દેવે ચલો અબ બખત હુવા હૈ. ચૂપકીસેં બેઠ જાનાં.

ફરીદખાં—બરાબર હૈ ચલો.

(બંને અશ્રુમતીના મુકામપર જાય છે.)

अंक २ समाप्त.

अंक ३ जो.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ રાજમહેલ.

પાત્રો—સપ્તસિંહ—પૃથ્વિરાજ—અશ્રુમતી—મલીના પાછળથી—સલીમ તથા ફરીદ.

સપ્તસિંહ—(પૃથ્વિરાજને) દેખો અબમેં ઈધર ખડા રહેતાહું તુમ અંદર દાખલ હો.

પૃથ્વિરાજ—બહુત અચ્છા મેં જાતાહું. (જાયછે.)

(પૃથ્વિરાજ અશ્રુમતીના મકાનમાં દાખલ થાય છે.)

મલીના—(પૃથ્વિરાજને જોઇને) મહારાજ પૃથ્વિરાજ અશ્રુમતી આપકી રાહ દેખ દેખકે અબી નીંદ્રા બસ હુઈ હૈ તુમ બેઠો મેં બુલા લાતીહું. (જાય છે)

(સલીમ તથા ફરીદખાં સંતાઇને બેઠા છે અને વાતો સાંભળે છે.)

ફરીદખાં—દેખો હજુર મલીના કયા બોલતી હૈ.

સલીમ—(જોઇને) તેરી બાત સચ હૈ ફરીદ તેને અચ્છા પતા મીલાયા હૈ દેખ મેં છરા સંગ લે આયા હું અબી દેખ કયા હોતા હૈ.

ફરીદખાં—ઓરતકુ મારનાં નહીં હજુર દુસરી શીક્ષા દેનાં ચાહીએ ઘરમેંસે નીકાલ દો.

સલીમ—ચુપ ચુપ ફરીદ દેખ અશ્રુમતી પૃથ્વિરાજકી પાસ જાતી હૈ.

(અશ્રુમતી પૃથ્વિરાજ બેઠા છે ત્યાં આવે છે)

અશ્રુમતી—પૃથ્વિરાજ બહુત દેર લગી દેખો તુમેરેકુ ઈધર બુલાનેકા મકસદ એ હૈકી તુંમને જો ચીઠી ભેજીથી ઊસપરસેં તુમેરા બીચાર મેરી સંગ લગ્ન કરનેકા લગતા હૈ દેખો માહારાજ મેરે અંતઃકરણમેં સલીમ શીવા કોઈકા સમાસ નહીં હૈ બાસ્તે વો બાત છોડ દેનાં ચીઠીમેં જવાબ લીખતે આપકુ ગુસા લગે સબબ રૂબરૂ અરજ કરતીહું.

પૃથ્વિરાજ—(ગુસે થઈ) કેસા અપમાન બેશક વો. સબ પ્રપંચ ફરીદ હૈ પરંતુ કયા કર શકું? અમશ્રુતી મેરેકુ રાહ બતા દે મેં જાતા હું.

અશ્રુમતી—ચલો મેરી સંગ મૈ રાહ બતાતી હું.

(બંને ચાલવા માંડે છે.)

સલીમ—ફરીદ દોડ દોનુ જાતે હૈ. (બંને દોડે છે. અને પૃથ્વિરાજને ઘા કરી પાડે છે)

ફરીદ—(પૃથ્વિરાજના મડદાપર) મેં બી એક ઓર ઘા કરલઊં.

અશ્રુમતી—(થડકીને) અરે કોન હૈ એસી અંધારી રેનમેં (જોઈને) કોન સલીમ હૈ ક્યા તુમને પૃથ્વિરાજકા સંહાર કીયા? હાય હાય કેસી અફસોસી.

[રાગ મેં જાનતીથી પરીઓસેં અચ્છા નહીં કોઇ.]

સલીમશાહ જુલ્મ શો કર્યો તમે અહીં;
સમજુ થઈને તમે આ શું કર્યું અહીં. સલીમ.
વાંક શો વિચારોને પડ્યો છે મુજમાં,
છરો લીધો છે હાથમાં બહુ ક્રોધરે કરી. સલીમ.
માર્યો તેં પૃથ્વિરાજ એ ગુને કહું,
દયા ન આવી મનમાં તુજને અરે જરી. સલીમ.
મરવા ખુશી તુજ હાથથી સલીમ હું કહું,
તકદીરમાં લખ્યું છે તે ફરે નહીં કદી. સલીમ.

સલીમ—

[રાગ ઇંદ્ર સભા.]

બસ કર દુષ્ટ નહીં લાગે પ્રીય વાત
પ્રપંચ તુજ પ્રીતમાં છે દીલમાંહી ઘાત.
પૃથ્વિરાજ પર તારો પ્યાર છે કહું
છતો કર્યો મેં છળ તારો શું વધુ વદું.
સમજીશ જૈશ જ્યારે પૃથ્વિરાજ પાસ
સુખી થાજે તું સુંદરી કર્યો મને ઉદાસ.
છેતરાઈ શબ્દથી ન છોડું રે હવે
ન ભુલું તુજ ભ્રંમમાં ન ભુલવે મને.

(ગુસામાં સલીમ અશ્રુમતીને છરો મારે છે તેથી મુરછીત થાય છે.)

મલીના—(જોઈને) હાય હાય કેસા ગજબ પૃથ્વિરાજ ઓર અશ્રુમતીને દોનુકા નાશ એ નિર્દય સલીમ તેને બીન બીચાર કેસા જુલમ કીયા અએ નાદાન વો તેરેપર આશક થી ઓ તેરી ખાતર કુળકુ કલંક લગાયા હૈ સકતસિંહને બહુત બહુત સમજાઈ કે તું પૃથ્વિરાજ સાથ લગ્ન કર લેકીન વો બોલીકે મેરે અંતઃકરણકે સલીમ શીવા દુસરેકા સ્થાન નહીં હૈ અએ પાપી વો બેશક નિર્દોષ થે.

સલીમ—સચ હૈ મલીના! બેશક અશ્રુમતી મેરી થી યા ખુદા માફ કર અબ કયા કરૂં અશ્રુ—અશ્રુ એક બખત મેરી સામને તો દેખ મેને બીચાર બીન એ કાત્લ કીયા હૈ મેં તેરા ગુનેગાર હુ અશ્રુમતી.

(વાર લાગતાં સક્તસિંહ પ્રવેશ કરે છે)

સખ્તશિંહ—આહા ઇતની દેર પૃથ્વિરાજકુ કયા હો ગયા ચલ મેં જાઉં.

(જાય છે.)

મલીના—સકતસિંહને દેખીને) દેખીએ સખ્તસિંહજી એ દોનુ નિર્દોષકા નાશ. એ પાપીને કીયા હૈ.

સકતસિંહ—(ગુસામાં) ચંડાલ સલીમ ઘર હથીઆર જાનતા નહીં હૈ એ સબ પ્રપંચ કરીદકે હૈ પરંતુ એ મુજે મીલા નહીં.

સલીમ—સકતસિંહ મેં તેરી ગૌવાં હું મેને કયા કામ કીઆ હૈ સો મેરેકુ માલુમ નહીં હૈ.

સકતસિંહ—શરણાગતકુ કયા મારનાં (સલીમને) દેખ એ અશ્રુમતીકુ લે જાતા હું.

સલીમ—ખુશીસેં લે જાઓ. મેં ખુદાકા કસમ લેકે બોલતા હું કી અશ્રુમતીકુ મેરા એ પાપી હાથ કભી છુને નહીં પાયા હૈ બેશક વો પવીત્ર હૈ.

સકતસિંહ—બેશક તું નિર્દોષ હૈ સલીમ પરંતુ દેખ મીત્ર દ્રોહી ફરીદ કે જો તુમ સ્નેહી બોલતે હો સો અમકુ ઓર તમકુ ઊલટ પાલટ સમજાકે એ ઋત્ય કીયા હૈ. ઉસ્કા બદલા મેં અબ નહીં લે શકતા હું બાસ્તે એ પત્ર મેંને એક અનુચર પાસસેં પડાયા હૈ ઊસ્મેં ફરીદ ઓર માનસિંહકા એ સબ પ્રપચ હૈ સો બાંચકે ખાત્રી કરનાં ઓર ફરીદકા બદલા લેના.

(જાયછે.)

સલીમ—(કાગળ વાંચીને) કેરી બનાવટ ધિક્કારહૈ માનસિંહ ઓર ફરીદકુ અએ નીમક હરામ તુમને મેરા ખાના ખરાબ કર દીયા આય દગલબાજ ફરીદ ખડા રહે. (એમ કહી ફરીદની વાંસે છરો લઇ દોડે છે.)

ફરીદ—(ધાસ્તીથી દોડતાં અને પકડાતાં) હજુરમેં મેરી ચુક કબુલ કરતા હુ અશ્રુમતીકે દીલમેં કપટ નહીં થા

સલીમ—(ગુસામાં) લે બેઈમાન. ના હક દોનુકા જાન મેને લીયા.

(તરવારથી ઘા કરતાં ફરીદખાં પડી જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ રસ્તો.

પાત્રો—માનસિંહ ત્થા સલીમ રસ્તામાં ફરવા જતાં ભેળા થાયછે.

માનસિંહ—સુલતાંન, પાદશાહકા પત્ર આયા હૈ

સલીમ—કયા લીખા હૈ હકીકત રોશન કરો

માનસિંહ—અપને ઇધરસેં લીખાથા કી રાનાજી બેહાલ હોકે પરદેશ જાનેકી તૈયારીમૈ થા દરમીયાન ઉસ્કા મંત્રી ભામાશાકી મદદસેં સબળ હોકે ઊદેપુર દેલ્વર, કોમળમેર આદી કીલ્લા હાથ કીએ હૈ ઉસ્કા જવાબ એસા લીખા આયા હૈ કી અબ રાનાજીકુ છેડનાં નહી સ્વતંત્ર રહેને દો ઓર છાંવની સીતાબીસે ઉઠાકે દીલ્લી લે જાનેકા હુકમ હૈ.

સલીમ—બહુત અચ્છા રાના કભી કબજ હોનેવાલા નહીં ઉસ્કો કલંક જેસા કામ મેરા હાથ મેં થા સો તુંમ ઓર ફરીદને પ્રપંચ કીયા ઉસસેં છુટ ગયા ઓર મેરી જીંદગાની ખરાબ કરદી.

માનસિંહ—હજુર મેરી મરજી એસી નહીથી પરંતુ ફરીદને અપને બાસ્તે કીયા હોગા.

સલીમ—બેશક મેરા જીગર તુમને ઉદાસ કરદીયા અબ મેં દીલ્લી નહીં આઉગા.

માનસિંહ—સુલતાન એક અવરત ખાતર ઈતની અફસોસી કરની મુનાસબ નહીં હૈ.

સલીમ—નહીં રાજાજી તુમારા પ્રપંચ મેંને નહીં પાયા અબ વો અવરત ખાતર બહુત અફસોસ ઓર પ. રવર દીગારકી બંદગી કરનાં હૈ.

પ્રવેપ્ર ૩ જો.

સ્થળ રાજમેહેલ ઉદેપુરની ઝુંપડી.

પાત્રો–પ્રતાપસિંહ–ભામાશા–અશ્રુમતી–સક્તસિંહ–રાણી–પાછળથી વશીષ્ટ.

પ્રતાપસિંહ—અહા કેસી દૈવગતી પહીલે રાજા ફેર ભીખારી બનકે દેશકા પરીત્યાગ કરનેકુ તૈયાર હુવા અબ મંત્રીવરકી મદદસેં ફેર મુલક હાથ કરકે બેઠાહુ.

ભામાશા—(નમનથી ઊઠીને) આખર સત્યકા જય હૈ માહારાજ આપ જેસી વિષમ ટેક પૃથ્વિમેં કોન ધરનેકુ શક્તિમાન હૈ ખુદાવીંદ મેને કયા કીયા હૈ કુચ્છ નહીં.

(નેપથ્યમાં રૂપો રાયકો અરે કોઈ રાણાજીને ખબર કરો કે દીલીથી રૂપો આવ્યા છે)

પ્રતાપસિંહ—(જેતસીંહને) બહાર કોન હૈ સત્વર ઈધર બુલાલા.

જેતસિંહ—આગ્રા માહારાજ લાવું છું. (જાયછે.)

(રૂપો રાયકો પ્રવેશ કરે છે.)

રૂપો—એ રામ રામ બા રામ રામ એએ બાદહાહે કીધુંસે કે હવે હખેરાજ કરજો બાદહાહવે તમને દખ દેહે નહીં.

પ્રતાપ—રાયકા બાદશાહકુ જાકે સત્વર બોલદે કે પ્રતાપ તેરી કૃપાકે ક્ષુધાર્થી નહીં હૈ તું. આપે રણજંગમેં મેરી સામને ખડા રહે તો મેં બહુત ખુશી હું.

રૂપો—એ બહુ હારૂબા હવે રામ રામ સે હું જાઊ સઊ.

(જાય છે.)

જેતસિંહ—(નમન કરીને) માહારાજ અશ્રુમતીકુ સંગ લેકે સખ્તસિંહજી આતે હૈ.

પ્રતાપ—ક્યા સચ હૈ? આહા ગુજરેલ બાત યાદ કરાકે મેરેકું દીલગીર મત કરો.

જેતસિંહ—જુઠ નહીં હૈ માહારાજ દેખો ઈધર કચેરીમેં આએ.

(અશ્રુમતી પ્રવેશ કરે છે.)

પ્રતાપ—(ખુશી થતાં) બહીન મેં બડા ભાગ્યવંત તેરે મુખારવીંદ મેરે દેખનેમે આયા ક્યા તેરેકુ ભીલોને છુપા રખીથી.

અશ્રમંતી—(નમનથી) નહીં પીતાજી મેરેકુ મુસલમાનો સલીમકી છાવનીમેં લે ગયેથે.

પ્રતાપ—(ગુસ્સાથી) મુસલમાન અહા!!! કારી જખમ જીસ્કા મેરેકુ ભય થા સોમેં પાયા સચ સુનાદે તેરેસેં અસભ્ય વ્યવહાર તો નહીં હુવા હૈ.

અશ્રુમતી—નહીં પીતાજી મેં ખાસ સલીમકા રક્ષન નીચેથી આહા કેસી સલીમકી પ્રીતી ઓર ઉદારતા એસા કોન હોનેવાલા હૈ.

પ્રતાપ—બસ કર દુષ્ટા.

(રાગ ભરથરી.)

કલંકીત થઈ તું કુંવરી, કરમાં શત્રુ વખાણજી;
પતીત પાપી સુત શાહનો, જંગે કરત સંહારજી. કલંકીત.
અશ્રુમતી—શાણારે સલીમને છાંએ હતી સુખ શાન્તિમાં સારજી;
ક્યારે મળીશ મુજ સ્નેહીને જીવન વ્યર્થ અસારજી. શાણારે.
પ્રતાપ—ગર્ભમાં કેમ ગળી ન ગઈ પુત્રી પાપી ચંડાળજી.
ગર્વ હતો સુર્યકુળનો ઉતાર્યો તે અન્યાયજી. ગર્ભમાં
અશ્રુમતી—સંહારી નહીં સલીમ તેં પામી કષ્ટ અપારજી.
વેરીનું વૃંદ આ સૌ થયું રહું કોને આધારજી. સંહારી.
રાણી—(આવીને)આવને અશ્રુ મુજ ક્યાં ગઈ, ઠારૂં જોઈલોચનજી
ચોંપથી ચાંપુ હૃદયમાં મળી દીન ઘણે બેનજી. આવને
અશ્રુમતી—માતા શું પામીશ આપનો આશ્રય આજ હું આંહીજી
પાપી માને મુજ તાતજી તારો તારૂણી માતજી. માતા શું
પ્રતાપ—માંરે મહીષી નવ ભેટજો ભ્રષ્ટ થઈ છે દુષ્ટાયજી;
યવનની ઈચ્છા મન ધરે થાશો અપવીત્ર અંગજી. માંરે મહીષી.
રાણી—હાયરે હૈયુ કેમ હાયરે પામી ન પુત્રી સંયોગજી;
પુછો પતિ સપ્તસિંહને દોષીત થઈ છે આ બાળજી.હાયરે.

સપ્તસિંહ—સલીમે સોગન ખાઈ કહ્યું અડકયો નથી મુજ હસ્તજી;
શુધ છે ક્ષત્રીના કુળમાં આપો અશ્રુને માંનજી. સલીમે.
પ્રતાપ—પ્રસગ હોએ જે પાસનો પામે તે તણો રંગજી;
કેમ હું જાણું પવીત્ર છે અહોનીશ દુષ્ટનો સંગજી.પ્રસંગ.
બસ આપો ઝેર પુત્રીને લગાડો નહીં વારજી;
બીક કશી મન નવ ધરો મારો ભ્રષ્ટ એ નારજી.બસ આપો.
પરણાવી ક્ષત્રીને આપવું કુળમાંહી કલંકજી;
દીન દીન તેની વૃદ્ધી થતાં નાશે કુળનું મુળજી. પરણાવી.
જેતસિંહ—મહારાજ ઝેર તૈયાર હૈ.
(રૂષીઓ ગાતા ગાતા પ્રવેશ કરે છે.)
વશીષ્ટ— રાગ ગીતી.
હરી ગુણ ગાઓ જ્ઞાની, ધ્યાની રટજો અહરનીશ જાણો;
મુક્તિ મળશે માનો, અન્ય કથા નવ કદીજ ઉર આણો;
પૃથ્વિ પવીત્ર થાશે, જન્મ થશે જબ પ્રભુ પ્રગટ થાશે;
વૃંદો મુનીનાં તારે, વસશે આંહી કાળ કળી જાશે.
પરમાત્મે નમઃ રાજ તેજ વૃદ્ધી.
પ્રતાપ—આહા એ વેદધ્વની કર્ણકુ કેસી આનંદ દાયક લગતી હૈ એ કોન હૈ.
(રૂષીઓ કચેરીમાં પ્રવેશ કરે છે.)
વસીષ્ટ— (રાગ ખ્યાલ.)
આ શીર વચનજ માહારૂં ઓ સુર્યવંશી ભુપતી.
મેરૂ મિશાલે અડગ રહી ઉજાળ્યું કુળ શ્રી રઘુપતી.

સો કષ્ટ વેઠયાં કારમાં દાસત્વ ના સ્વીકારીયું;
યજમાન એવા ટેકીને ઉલાસ મન પામ્યું બહુ.

પ્રતાપ—(પગે પડતાં) ઉગ્ર તેજસ્વી રૂષીરાજ મેં પતીત ઉસ્કો દર્શન દેકે પવીત્ર કીયા કૃપાનાથ કયા સબ-બસેં સેવકકે દ્વારપેં કૃપાકી હૈ.

વશીષ્ટ— (રાગઉપેંન્દ્રવજ્રા.

પ્રતાપ તારી કીર્તિ ગવાણી પતી સુર કેરી થઈ જ્યાં કચેરી.
કળીયુગે ભ્રષ્ટ થયો ન રાણો પ્રતાપ ટેકી સઘળે ગવાણો.

પ્રતાપ—(નમીને) માહારાજ મેરા એસા કયા સા-મર્થ હૈકી સ્વર્ગકી ઉપમા દીનદાસકુ દેતે હો કૃપાનાથમેં એસા ઉગ્ર માનકે યોગ્ય નહીં હું.

(રાગ તુને કુમલા જીઅરવા)

સાર દીનની લીધી સાર દીનની લીધીરે પ્રભુ પ્યારા, ટેક.
કરૂણાનીધી તમે કૃપારે કીધી સાર દીનની લીધી. સાર.
અમ અપરાધના ઓઘ મટાડ્યા (૨) મુજ પુર્વજ તાર્યા.મુજ.
પતીતને પ્રભુ પાવન કીધો (૨)સઘળે પ્રસીદ્ધ કીધો. સઘળે.
શું છે ગજુ આ અલ્પ પ્રાણીનું (૨)સુર ઉપમા આપો.સુર.

વશીષ્ટ—રાજન મેં સુર્યે કુળકા ગુરૂ વસીષ્ટ હું મેરી ગતી સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ આદી મેં હે કળીકા સ્પર્શ હુવા જબ મેરા આગમન ઈધર બંધ હુવા હૈ રા-જન તેરેકુ કળીકા સ્પર્શ નહીં લગા હૈ.

પ્રતાપ—ઋપાનાથ એ પુત્રી યવનકી છાંયાસે અપવીત્ર હુઈ હૈ બાસ્તે વો બાત સચ હૈંકી નહીં શો શંકા દુર કરો.

વસીષ્ટ—(ધ્યાન ધરીને.) રાજન તેરી બેટી પવીત્ર હૈ (અશ્રુમતીને) બેટી ઈધર આ.

અશ્રુમતી—આજ્ઞા માહારાજ (વસીષ્ટની પાસે જાયછે)

વસીષ્ટ—[કાનમાં]બેટી તું યોગીની દીક્ષા ધારણ કર લગ્ન કરને મેં તું કદી સુખી હોને વાલી નહીં હૈ.

અશ્રુમતી—(સાંભળીને)હો ચુકા રૂષીરાજ અબ એ દેહમેં યોગ પ્રગટ હોગયે પીતાજીકા એસા ઉગ્ર શ્રમકુ અબી કલંક નહીં દઉગી. (જાયછે)

વસીષ્ટ—શીષ્યો ચલો અબ અપને જ્ઞાનકા બખત હોતાહૈ

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ રસ્તો.

પાત્ર—અશ્રુમતી યોગ લેવાને માટે આશ્રમમાં જાય છે.

(રાગ લાવણી.)

લખેલ છે તકદીરમાં મારા ભટકું હું જંગલ ભારી.
લગી પ્રભુની લાગી મુજને, જ્ઞાન દ્રષ્ટી દીલમાં ભારી.
જાળ છે જગમાં મોહની મોટી, પ્રભુ મને લ્યો ઉગારી;

કષ્ટો સહ્યાં મેં પ્રભુ લ્યો, ભવથી હવે મુજને તારી.
સલીમ વિના સુજે નહીં કાંઈ, રાજ્યની ઈચ્છા નહીં મારે;
દીક્ષા લઉં હુ ઋષીની પાસે, આજ શીખામણ હીતકારી.

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ કટ જંગલ.

પાત્ર—મુની કપટદાસ, શંખભારથી,

(ઋષી સમાધીષ્ટ છે ત્યાં શીષ્યો ગાય છે.)

[નાથ કેસે ગજકો બંધ છુડાયો એ રાગ]

સજ તમે થાઓ સૌ વિદ્યાભ્યાસી,
વૃદ્ધ ગુરૂજી હવે તજશે સમાધી. ટેક;
સુષિક મુનીની શેવા કરો તમે, તન મન ધન સહુ ત્યાગી;
મોહ મુકો આ માયા કેરો, કૃપાદાન લ્યો તમે માગી;
રટણુ કરો સૌ શુદ્ધ ચીતે કરી, લગની તમેરે લગાડી;
જગત જંજાળથી પાર ઉતારશો, લેશે ગુરૂજી બચાવી.
સુષિક સમ આ જગમાં ન જાણો, જ્ઞાનીને તીવ્ર વૈરાગી;
જાગશે છોડી સમાધી જ્યારે, પામશો ફળ બડ ભાગી.

(અશ્રુમતી પ્રવેશ કરે છે.)

અશ્રુમતી—નમસ્કાર હે માહારાજ.

શંખભારતી—અબે કોન ધસરપસર ધુમ મારતે ચલે આવતેહે જાનતે નહીં હેકે ગુરૂજી સમાધીમેંહે.

કપટદ્દાસ—શંખભારતી ઐસા અપમાન મત કર જો કોઈ રાજ બાલીકા હોવ ઓર ગુરૂજીકા દર્શન કે બાસ્તે આઈ હોગી.

અશ્રુમતી—મહારાજ જગ્તકા પરીત્યાગ કીયા પીછે માન અપમાન કૈસા (ગુરૂજી સમાધીમાંથી જાગે છે.)

શંખભાર્થી—ગુરૂજી કોઈ સ્વરૂપવાન બાળીકા આપકા દર્શનકી ઈચ્છા રખતી હૈ.

સુષિકમુની—[આને દે ઈધર]

(અશ્રુમતી આવેછે.)

અશ્રુમતી—(દંડવત કરીને)માહારાજ ગુરૂજી મેં એ બવ સમુદ્રકા ત્યાગ કરકે આપકી પાસ દીક્ષા લેનેકુ આઈ હું.

સુષિકમુની—પુત્રી તું કોન હૈ ઓર કાયકુ દીક્ષા લેનેકા બીચાર કરતી હૈ

અશ્રુમતી—માહારાજ મેં રાણા પ્રતાપસિંહજીકી પુત્રી હું મેરેપર યવનકી છાંયાકા પીતાજીને દોષ રખા હૈ ઓર વસિષ્ટ મુંનીકા બચન હૈકી દીક્ષા લેના.

સુષિકમુની—પુત્રી યોગકા કામ બહુત કઠીન હૈ બિચાર કર ફેર યોગ છોડના પડેગા.

અશ્રુમતી—જહાંતક એ દેહમેં પ્રાન હૈ તહાંતક સબ કષ્ટ સહન કરકે જોગ સાધનમેં પ્રવૃત હોઉંગી

સુષિક—પુત્રી તેને યોગકા નિશ્ચે કીયા હૈ જબ તેરે માત તાતકી ભીક્ષા લાવ. ઓર એ કફની ધારન કરકે જા.

અશ્રુમતી—મેં ક્ફની ધારન કરતીહું ક્રપાનાથ પરંતુ એક શિષ્ય મેરી સંગ ભેજનાં ચાઈએ.

સુષિક—શંખભાર્થી તું બાળીકા સંગ જા ઓર મોહમેં લીન હો જાય ઓર કોઈ બાતમેં ભુલેતો મેરકુ બોલ દેના.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ રાજમહેલ.

પાત્રો-પ્રતાપસિંહ,રાણી,જેતસિંહ,પાછળથી અશ્રુમતીને શંખભાર્થી

(અશ્રુમતી શંખભાર્થી સાથે પ્રવેશ કરેછે)

અશ્રુમતી—અલેક શીવહર અલેક શીવહર

પ્રતાપ—[જોઇને]આહા કેસા આશ્ચર્ય અશ્રુમતી યોગીનીકા બેસમાં દેખતા હું

(રાગ. ભરથરી.)

અશ્રુમતી—ભીક્ષા આપોને રાણા ભેખને નહી અશ્રુ આધારજી;
યોગીની ધારો હવે તમે વસું જંગલ મોજારજી. ભીક્ષા.
પ્રતાપ—નથીરે પડી પુત્રી ફંદમાં તુર્ક તણામાં સારજી;
સાંભળી શત્રુની કીરતી પાપી ગણી મેં તેવારજી. નથીરે.
કેવળ દોષ છે તાહરો લીધા શત્રુનાં નામજી;
દીક્ષા લે મા પુત્રી માહરી પ્રીતે પરણાવું સારજી. કેવળ.
અશ્રુમતી—નથીરે પીતા મારે પરણવું છોડી આશ સંસારજી;

હવેરે જાવું યોગ સાધવા છોડુ પરીવાર પ્યારજી. નથીરે
પ્રતાપ—કરમાં નીરાશ પુત્રી મને, નથી યોગમાં માલજી;
મૃદુ ગાત્રે પાર ન પામશો વિકટ મોહની જાળજી. કરમાં.
અશ્રુમતી—ઊદાસી અંગમાં વ્યાપી છે ભાસ્યો ફોકટ ફંદજી;
દીવ્યરે જ્ઞાન પ્રગટ થયું અહો નીશ પામું આનંદજી.ઊદાસી
પ્રતાપ—સુખી થાજે પુત્રી યોગમાં થાશે મોક્ષ ઊદ્ધારજી;
ક્ષણ ભંગુર તો આ દેહ છે આપુ ભીક્ષા લ્યો સારજી. સુખી

(પ્રતાપ ભીક્ષા આપેછે એટલામાં રાણી સાંભળતાં આવેછે)

રાણી—હાય હાય મેરી અશ્રુમતીકુ મેં એ બેસમેં દીખકે કેસી ધીરજ ધરૂં?

(રાગ ગોપીચંદ)

રાણી—મુજ પ્યારી પુત્રી દુખી કરમાંરે દીન માતને.
અશ્રુમતી—નહીં માનું માતા છોડોને મીથ્યા તમે વાતને.
રાણી—તુજ આધારે દીનમેં ગાલ્યા ટાલ્યા દુખના દીન;
જગત પતીએ કરૂણા કીધી બની જ્ઞાનમાં લીનરે. મુજ.
અશ્રુમતી—કષ્ટ લખ્યું કરમમાં માતા સુખ કેમ ભોગવાય,
ભાગ્ય મુજમાં ભેખ લખ્યોછે મિથ્યા તે કેમ થાયરે. નહીં.
રાણી—રાજગ્રહમાં રહેનારી તું ભોગવનારી સુખ,
વિન આધારે એકલી તું રહેતાં પામીશ દુખરે. મુજ.
અશ્રુમતી—માયાને છે ભય મુજ માતા કાયાને નહીં કાંઈ
સ્મશાન સેવું યોગ સાધવા વસવુ સદા ત્યાંઈરે. નહીં.

રાણી—શશિ સમ વદન સુકાઈ જાશે જ્યારે લાગશે ભુખ,
જોગણ કરીને જા માં મુજને શું કરૂં લઈને સુખરે. મુજ.
અશ્રુમતી—હવે મોહ છોડોરે માતા કોણ પુત્રી કોણ માત,
જંગલ જઈને અલેક જગાડું છોડો મોહની વાતરે. નહીં.

રાણી— **[રાગ ભરથરી.]**

થોડું રે ચાલીને થાકી જતી પગ દુખતા મુજ બાળજી,
પાદર પુરૂંરે દીઠું નથી જાવું જંગલ મોઝારજી
ઉતારો અશ્રુમતી ભેખ આ. ટેક.

ઉનાંરે ભોજન પુત્રી ભાવતાં ક્ષણું ક્ષુધા ન સેવાયજી,
પાણીરે પીતી તું પળે પળે કોણ કહેશે ક્ષમાયજી. ઉતારો.

હાજર માતા હજુરમાં જોતી વાર હજારજી,
ક્ષણુંરે મેં સુની મુકી નથી અંગે લાગેછે આગજી. ઉતારે.

માયારે ભુલી પુત્રી માતની તરછોડમાં માનજી,
ઝુરીને મરીશ વિયોગમાં જીવન કરમાં ધિક્કારજી. ઉતારો.

અશ્રુમતી— **(રાગ સદર.)**

લપટાઓમાં મોહમાં ભજો ભગવત નામંજી,
જગમાં નથી કોઈ કોઈનું ખાલી મરવું મુઝાઈજી;
ભીક્ષા આપોને માતા માહરી. ટેક.
અશ્રુ નથી માતા આપની નથી મારી તું માયજી,
રણુરે સંબંધે સૌ સૌ મલ્યું જાવું તજીને જંજાળજી. ભીક્ષા.

શંખભાર્થી—માતા દેર લગતી હૈ ચલનાં હોય તો ચલ ગુરૂ ગુસે હોગા.

અશ્રુમતી—માતા દેના હોય તો દે ભીક્ષા નહીં તો ચલી જાતી હુ.

રાણી—(ભીક્ષા આપીને) હર હર શંકર. (પડી જાયછે).

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ જંગલ.

પાત્રો—સુશીકમુની-શંખભાર્થી-કપટદાસ-અશ્રુમતી.

અશ્રુમતી—(પ્રવેશ કરીને) માહારાજ મેં ભીક્ષા લે આઇ હું.

મુની—ક્યું શંખભાર્થી સચ બાત હે.

શંખભાર્થી—સચ હૈ ગુરૂજી.

મુની—પુત્રી આ ઈધર તેરેકુ ગુરૂ મંત્ર દઉં.

(રૂષી અશ્રુમતીને મંત્ર આપે છે.)

અશ્રુમતી—તથાસ્તુ માહારાજ. (સ્વગત) અબ થોડી દેર આસપાસ ફીરકે ઓર યોગ સાધન કરકે પીછે ઈધર આઉંગી. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ કટ જંગલ.

પાત્રો—સલીમ-પાછળથી અશ્રુમતી દાખલ થાય છે.

સલીમ—(દીવાનો થઇ ફરે છે.)

(રાગ. ખુશીસેં કાટ લે દીલદાર ગરદન. ગજલ.)

જખમ છે ઝેરીરે દીલ માંહી તારો,
ભમે છે વંન વંનરે દીલદાર તારો. જખમ છે.

અશ્રુમતી તું અદ્રસ્ય થઈ ગઈ કયાં,
વંન વંન ભટકું સંભારી પ્યાર તારો. જખમ છે.

દીલે દીવાનો થઈને હું ફરૂં છું,
જશે જીવ માંન પ્યારી જાણ મારો. જખમ છે.

(અશ્રુમતી ગાતી ગાતી પ્રવેશ કરેછે)

અશ્રુમતી— (રાગ રસીલી તારી સુરત દેખી એ રાગ.)

સુંદર મુરત સંભારી પ્યારા મન ઉદાસી ફરે છે મારૂં. ટેક.
પ્રીત સંભારૂં પ્રીતમ તારી વિયોગથી જો સ્થીતી મારી;
જખમ તારો દીલમાં છે કારી પ્યારા ઝુરૂં અહો નીશ તુને સંભારી. સુંદર
ભેગાં રહેતાં ભાગ્ય સમજતી દિન દિન પલ છીન સુખી રહેતી.
પડતાં હુંન્યારી દુખ પામું છું પ્યારા તંન કરૂં નહીં તુજથી આ ન્યારૂં. સુંદર

અંકુર પ્રેમનો પ્રગટ કર્યો તેં ગુપ્ત હતો તે કર્યો છતો તેં.
શરણુ માંહી રાખને પ્યારા મારા જોગ લીધો આ તારીજ સારૂં. સુંદર.

ઈધર બેઠકે સાધન કર લઉં ચીતા ઉપર મૃગ ચર્મ નાંખી બેસીને આંખ મીંચી જાય છે અને પાછી ઉઘાડેછે) અહા ધ્યાનમેં સલીમકુ દેખતી હું એ કયા? શંકરકા સ્વરૂપ ધ્યાનમેં નહીં આતાહૈ (આંખ મીંચે છે.)

સલીમ—(ફરતાં ફરતાં અશ્રુમતીને દેખે છે) કેસા આશ્ચર્ય બેશક અશ્રુમતી હૈ. ઓ મેરી દીલદાર અબ તક તેરી પ્રીત એ નરાધમ પરે હૈ કયા.

[રાગ વીરહ બાર માસી.]

મધુરી મુરત તો વસી દીલ મારે ફરૂં ઉદાસ અહરનીશ હુરે. ટેક.
પ્રીયા દર્શન તેં દયા કરીને દીધું સલીમ આ દુખીયાનેરે,
તુજ કારણ હું વંન વંન ઢુંઢુ વૈરાગ જો મુજ મંનડામાંરે. મ.
કૃતાર્થ કીધો કામની મુજને માફ માગું કર જોડીનેરે,
મારી હતી મેં હાથથી મારા કેમ પાછી પ્રગટ થઇરે. મ.
વિયોગથી જો હાલ અમારા નિધા કર હવે નમ્ર થઈરે,
હેરાન થાઉ હું અહીં ભટકી ન રાજની ઇચ્છા રહીરે. મ.
કોણ કારણ આ ભગવાં કીધાં ઉતાર ચાલ મુજ છાવણીએરે,
પ્રીત સંભારી મુજ ઉપરની પ્રસંન કર પ્રીયા મંન હરીરે. મ.

અશ્રુમતી—(સલીમનો સાદ સાંભળતાં આંખ ઉઘાડીને)

(રાગ આશાવરી જોગીઓ.)

અરે તજું હું ભેખ આ સલીમ જોઈને.
ઉદાસરે ફરૂં અહીં સંભારી પ્યારને. ટેક.
યોગ તપ ધ્યાન સૌ ભસ્મ થાઓ ક્ષણ માંય.
અંકુર વ્યાપ્યો પ્રેમના સંભારી પ્યારને. અરેતજું
કાણ ક્ષત્રી કાણ યવન ન દીલ માંહી ભ્રાંત.
મિત્ર મનોહર માટ તારા ઉદાસીરે મને. અરેતજું

સલીમ—કેસા મધુર સ્વર યા ખુદા એ સ્વપ્ન હૈ કી સચ મેં વો પરીજાદ કે પાઉંમેં પડકે અભી પ્રાણ ત્યાગ કરૂં લેકીન મેરા અપવીત્ર શરીર લેકે કેસે જા શકું

અશ્રુમતી—અબ કયા કરૂં એક તરફ પ્રીતીકા આકર્ષણ હોતા હૈ દૂસરી તરફ વસીષ્ટકા બચન ભંગ હોતા હૈ આહા એ ધ્વની કીસકી હૈ.

(આકાશ વાણી થાય છે.)

ना छोड पुत्री शींव योग साध्यो,
मिथ्या तुं मान जगत स्नेह बंध बांध्यो;
शरीर तुजमां मोह काम जाग्यो,
जाळव जोग जगमां जस बहु वाध्यो.

અશ્રુમતી—[સાંભળીને]આહા કેસી ધ્વની કેવળ દૈવ કાપાસે હુઈ હૈ નહીં તો મેં એ યોગ ઉતારનેકી તૈયારીમેંથી

(સલીમથી છેટે જતાં જતાં ગાયન ગાય છે.)

(રાગ. સોરઠ મારૂજી ચાંદની રાત.)

માફ કર પ્યારા સખા ગુમાવો ના જન્મરે વૃથા. માફ.
નથી મુઈ હું હાથથી તારા ભોગવું છું દુખ આ સદા. માફ.
જાણે આ જોગનો ત્યાગ કરૂં હું નહીં ભોગવાય આપદા. માફ.
પ્રેમ કટારી લાગી કલેજે જોગ લીધો ન ભુલી તદા. માફ.
આગ બળે છે અંગમાં મારા સુખી રેજે મીત્ર તું સદા. માફ.
દર્શન છેલું ચાહું હું ચીતે ફરી મુખ જોઊં ના કદા. માફ.
કરવી નહીં હવે પ્રેમની વાતો પ્રજાળના અગ્ની વૃથા. માફ.
વાસના છોડી રાજ તું કરજે ગુમાવોના જન્મરે વૃથા. માફ.

[ગાયન ગાઈ અદ્રસ્થ થઈ જાય છે]

સલીમ—હાય હાય અભી દેખને મેં ભી નહીં આતી હે અશ્રુ. અશ્રુ. અશ્રુ.

[પડીને મુર્છીત થાય છે.]

अंक ३ जो समाप्त.

ખેલ સમાપ્ત.

વેપારી લોકોને જાહેર ચેતવણી.

સરવે લોકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે અમારી તરફથી બહાર પડતાં તમામ નાટકો તથા વારતાઓ અને હરેક જાતના પુસ્તકો જેવાં કે પુંઠા ઉપર જુજ બુકોની યાદ આપેલ છે તે તમામ પુસ્તકો અમારા નીચે લખેલા એજંટો પાસેથી રોકડી કીંમતેથી વેચાતાં મળી શકશે. પુસ્તકોનું કમીશન અમારા તરફ પત્ર લખવાથી બંદોબસ્ત કરવામાં આવશે.

અમારા એજંટોનાં નામો.

ભાવનગર—મારી પાસેથી તથા બુકસેલર પાનાચંદ તેજાભાઈ તથા ઠક્કર, મુલજી હરખજી બુકસેલર મણીઆર બાલુભાઈ કાહનદાસ તથા શા૦ દેવચંદ ફુલચંદ ટોપીવાળા તથા વોહરા અબદુલ હુસેન આદમજી.

જામનગર—ઠક્કર નારણજી રામજી બીજા નંબરની સ્કુલના પેલા આસીરટંટ માસ્તર તથા મુશાજી અમીજી અતરીઆ બુકસેલર તથા નાગોરી દેવકરણ લાલજી તથા દુર્લભદાસ સામજી ધ્રુવ.

ખંભાળીઆ—જયશંકર આણંદજી જાની તથા વકીલ દેવકરણ દેવસીંહ સુધારા વર્ધક સભા.

અમદાવાદ—બાલાભાઈ નગીનદાસ બુકસેલર તથા નાનાલાલ મગનલાલ ગુસ્સાપારેખની પોળમાં તથા એંગ્લો-વર્નાક્યુલર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં.

કચ્છમાંડવી—જીવરામ હરીશંકર તથા નાગોરી ચાંપશી ખેમરાજ.

ગોઘા—હરીચંદ અમીચંદ તથા અમીચંદ મગનલાલ.

પોરબંદર—જેઠા દવન બીડીની દુકાન.

લીંબડી—છગન સંઘજી બુકસેલર.

ઉપરના અમારા એજંટો પાસેથી અમારી તરફથી બહાર પડતાં તમામ પુસ્તકો મળી શકશે વેપારી લોકોને સારૂ કમીશન આપશું.

બહાર પડતાં પુસ્તકો.

નિતીદર્પણ (છપાય છે.)......................૦-૮-૦
ફારસ સંગ્રહ (છપાય છે.)...................૦-૯-૦
ચદરાજાના ગાયન (છપાય છે.)...........૦-૨-૦
લીલાવતીના ગાયન (છપાય છે.)...........૦-૨-૦

ઉપરના પુસ્તક બહાર પડવાની તૈયારીમાં છે.

શા. પુરૂષોત્તમ ગીગાભાઈ.

નવી કાપડ બજાર.

ભાવનગર.

અમારી હોફીસમાં નીચેનાં પુસ્તકો વેચાતાં મળશે.

રાણકદેવી નાટક. ૦—૮—૦ સદર ગાયન. ૦—૨—૦ ગોપીચંદના ઑપેરા. ૦—૨—૦ ભર્તૃહરિના ગાયન. ૦—૨—૦ ભર્તૃહરિ નાટક ૦—૬—૦ પ્રુથુરાજ ચહુવાણ. ૦—૨—૦ હમિરાજ ચહુવાણ. ૦—૮—૦ સિદ્ધરાજ જયસિંહ. ૦—૨—૦ દિવાળી અને લઘુચંદ ૦—૧—૦ મોતીશાહ અને ડાહીવહુ ૦—૨—૦ ઈંદ્રસભા. ૦—૧—૦ કુષ્ણવિલાસ ૦—૨—૦ ગુલબંકાવળી ૦—૧—૦ ઘરડા કાકાનો વરઘોડો ૦—૩—૦ ગુજરાતી નાટક ૦—૪— બાળકૃષ્ણ નાટક ૦—૧—૬ હિંદુમાં કુસંપ ૦—૨—૦ ધુલીપસિંહ ૦—૧—૦— મિરાંબાઈ ૦—૧—૦ હદિએ બેનઝીર ૦—૧—૦ સુરસેન ચંદન કુમારી ૦—૨—૦ અહિ મહિરાવણ ૦—૧૦— માલીની નાટક ૦—૮—૦ દુનિયાનો દેખાવ ૦—૪૦— વૃદ્ધ દુઃખદર્શક ૦—૮—૦ જલસે સનોબર ૦—૩—૦ ચંદ્રસેન અને પદમાવતિ. ૦—૪—૦ સુબુદ્ધિ સત્યદર્શક નાટક ૧—૦—૦ પ્રતાપ સીહ નાટક ૦—૩—૦ રાવણ સાથે અંગદ વિષ્ટિ ૦—૩—૦ નદરાજા સતિ સુલોચના ૦—૨—૦ અભણ પતિ નાટક ૦—૪—૦ ગુલઝારે પંજતનીર ૦—૮—૦ ફસાનાએ ઈસક ૦—૪—૦ નએરંગ અફલાક ૦—૩—૦ ઝેલ છેલાતી ૦—૬—૦ જફાયે સિતમગર. ૦—૬—૦ રૂપસિંહ ચંદ્રપભા ૦—૨—૦ કુલણજીનું ફારસ ૦—૪—૦ વિજળી વિલાપ ૦—૧—૩ ગોપીચંદના મરશિયા ૦—૦—૩ કરણસીંહના ગાયનો ૦—૨—૦ પ્રતાપના ગાયનો ૦—૨—૦ સુબુદ્ધિ સત્ય દર્શકના ગાયનો ૦—૧—૦ સુરવીર જયમલ ૦—૧—૦ ઉપરના 'પુસ્તકોનું કમિશન વેપારીને આપીશું

[સહી] પુરુષોત્તમ ગીગાભાઈની કંપની.

નવી કાપડ બજાર ભાવનગર.